

Vilniaus
dailės
akademija

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS
VILNIAUS FAKULTETAS

TEKSTILĖS MENO IR DIZAINO KATEDRA

Tekstilės meno ir dizaino studijų programa, valstybinis kodas 6211PX021

Monikos Liogės

Magistro baigiamasis darbas

Jaunimo emocinių išgyvenimų atspindžiai šiuolaikiniame tekstilės mene

(tiriamąjo rašto pavadinimas)

„Skirtingos“

(kūrybinio darbo/projekto pavadinimas)

Tiriamąjo rašto vadovas

Dr. Jolita Liškevičienė

Kūrybinio darbo/projekto
vadovas

(pedagoginis vardas/mokslinis laipsnis, Vardas, Pavardė)

Dr. Doc. Rūta Būtėnaitė

(pedagoginis vardas/mokslinis laipsnis, Vardas, Pavardė)

Konsultantas

(pedagoginis vardas/mokslinis laipsnis, Vardas, Pavardė)

Vilnius, 2025

Baigiamojo darbo autentiškumo deklaracija

Monika Liogė

(baigiamojo darbo autoriaus vardas ir pavardė)

Jaunimo emocinių išgyvenimų atspindžiai šiuolaikiniame tekstilės mene

(baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Reflections of Youth's Emotional Experiences in Contemporary Textile Art

(baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad baigiamasis darbas paremtas mano pačios autentiška kūryba ir jame naudotasi tik tokia papildoma informacija, kuri nurodyta nuorodose, paaiškinimuose, šaltinių, literatūros ir kt. sąrašuose. Darbas sukurtas/parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių. Taip pat nei visas baigiamasis darbas, nei jo dalis nebuvo pateikta jokiai kitai aukštojo mokslo institucijai, kaip akademinis atsiskaitymas ar baigiamasis darbas.

(baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Turinys

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
Įvadas	5
1. Lietuvos jaunimo atviros erdvės	9
2. Pagrindinės jaunimo problemos	11
2.1. Lytiškumas	12
2.2. Smurtas ir patyčios	16
2.3. Depresija ir savižudybių rizika.....	19
2.4. Psichotropinių medžiagų naudojimas.....	22
3. Lytiškumo klausimas menininkų kūryboje	24
Išvados.....	39
Knygos, straipsniai, darbų leidiniai.....	43
Nuotraukų šaltiniai	45
Priedai.....	47

SANTRAUKA

Jau dveji metai kaip dirbu atviros erdvės vadove viename iš neformalaus ugdymo klubų Vilniuje. Tokiuose klubuose buvo įkurtos atviros jaunimo erdvės ir centrai. Savo darbe susiduriu su skirtingu jaunimu ir juos kamuojančiais klausimais. Į tokias erdves atėjęs jaunimas dažniausiai nori išsikalbėti, būti išklausytas ir gauti patarimų. Analizuodama šiuolaikinio jaunimo problemas, temą savo rašto darbui pasirinkau tikslingai, nes atkreipiau dėmesį, kad jaunimui trūksta informacijos apie brendimo laikotarpį ir kaip jį išgyventi, kai keičiasi jų kūnas, užplūsta emocijos ir nežinia. Rašto darbe bus pristatytas meninis tyrimas, gilinantis į šiuolaikinio jaunimo probleminius klausimus kaip lytiškumas, patirtos patyčios ar smurtas, depresija ir savižudybių aktualumas, psichotropinių medžiagų vartojimas. Remiantis Skirtingų menininkų kūrinių analize bus surasti meniniai sprendimai labiausiai atskleidžiantys šių jaunuolių probleminius klausimus. Meninio tyrimo ir ieškojimų pagalba analizuosiu paauglių poreikius, problematikas ir gyvenimiškas temas. Bus atsakyta ir pagrįstas klausimas kaip menu galima išreikšti jautrias jaunimui, kurie lankosi atvirose erdvėse, temas. Šiais meniniais sprendimais, atsižvelgsiu į jaunimo poreikius, perteiksiu jų patirtus išgyvenimus ir problemas. Meninio objekto sukūrimas pasitelkiant merginų, besilankančių jaunimo atvirose erdvėse, emocinius išgyvenimus dėl krūtinės dydžio, išryškins lytiškumo problematiką, kuri atspindės fotografijose ir keramikos kūriniuose. Ši tema yra labai aktuali, kadangi jaunimas kalba ir užduoda klausimus apie brendimą dažnai, todėl šis meno kūrinys taps atspindžiu, parodantis moters konstitucijos sandarą ir įvairumą. Visos krūtinės nors ir yra skirtingų formų bei dydžių yra neatsiejama kūno dalis, kurios kiekviena mergina neturėtų gėdintis ar slėpti.

SUMMARY

For the past two years, I have been working as the head of an open youth space at one of the non-formal education clubs in Vilnius. These clubs have established open youth spaces and centers. In my work, I encounter diverse young people and the issues they face. Most of the youth who come to these spaces want to talk, to be heard, and to receive advice. I chose the topic for my thesis deliberately after analyzing the problems faced by contemporary youth and noticing that young people lack information about puberty and how to cope with it—especially when their bodies change, emotions overwhelm them, and uncertainty arises.

My written work will present an artistic research project that delves into problematic issues faced by modern youth, such as sexuality, experiences of bullying or violence, depression, and the relevance of suicide, as well as the use of psychoactive substances. Through the analysis of different artists' works, artistic solutions will be sought that best reveal the key issues faced by these young people. This artistic research and exploration will take into account adolescents' needs, challenges, and life topics. The work will address and substantiate the question of how art can express sensitive topics that are relevant to the youth who frequent open spaces.

Through these artistic solutions, I will respond to the needs of young people and reflect their experiences and problems. An artistic object will be created based on the emotional experiences of girls who attend open youth spaces, focusing on their feelings about breast size. This will highlight the issue of sexuality, which will be reflected in photographs and ceramic works. This topic is highly relevant, as young people frequently talk about puberty and ask questions about it. Therefore, this artwork will serve as a reflection, showcasing the structure and diversity of the female body. All breasts, despite being different in shape and size, are an inseparable part of the body that no girl should be ashamed of or feel the need to hide.

Ivadas

Darbo objektas

Lietuvoje veikia daug neformalaus švietimo įstaigų. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės darbo ir apsaugos ministerijos vykdo naujus planus¹, kuriuose numatytos jaunimo politikos tikslai ir priemonės, stiprinančios jaunimo motyvaciją ir galimybes įgyti išsilavinimą, gauti darbą ir įsitraukti į aktyvų visuomeninį gyvenimą. Sprendžiamos jaunimo problemos bei plėtojamos neformalaus ugdymo užimtumas leidžia jaunimui įsijungti į socializacijos procesus. Taip pat šiose įstaigose atsiradusios jaunimo erdvės, kuriose paaugliai ne tik gali laisvai praleisti laiką, bet ir įsitraukti į JRD tikslus. Jaunimo reikalų departamento tikslas yra suburti kuo daugiau jaunimo, stiprinti jų motyvaciją ir galimybes įgyti išsilavinimą, įtraukti jį į aktyvų visuomeninį gyvenimą. Tačiau ne visi jaunimo centrai ir klubai turi tam skirtą erdvę, kurioje jaunuoliai galėtų leisti laiką ir jaustis gerai. Deja, dauguma įstaigų tam tikslui paskirtų patalpų neturi, kitur nėra net minkštų baldų ar atskiros poilsio zonos. Šioms erdvėms sukurti reikia labai daug pastangų, išteklių ir noro, kad atėjęs į tokią erdvę jaunuolis jaustųsi gerai, būtų išklausytas, nejaustų spaudimo, rastų savo kampelį atsipalaiduoti ir išsikalbėti. Šiose erdvėse leidžiantis laiką jaunimas dažniausiai atsineša ir jiems rūpimus klausimus, kurių negali užduoti savo šeimoms ar draugų rate. Kartais jie susiduria su tam tikrais iššūkiais ir noru pasikalbėti apie rūpimas problemas kaip smurtą artimoje aplinkoje, patyčias tarp draugų ar net šeimos narių, drovosi užduoti klausimus apie lytiškumą ir brandos etapus. Jaunimas tokiose erdvėse ne visada ryžtasi bendrauti tokiomis temomis kaip depresija ar savižudybių tema. Mano kaip darbuotojos pareiga, išklausius sertifikuotus mokymus, pastebėti tam tikrus ženklus jaunimo elgsenoje, juos išanalizuoti ir atsargiai prakalbinti jaunuolį, kad jam būtų suteikta pagalba. Psichotropinių medžiagų vartojimas tarp jaunimo yra labai paplitęs šiomis dienomis, todėl yra labai aktualu mokėti bendrauti su jaunimu ir pabandyti jam padėti atsikratyti šių žalingų įpročių.

Tyrimo problema

Visame pasaulyje yra išpopuliarėjusios jaunimo erdvės, angliškai: *Safe place for youth*, taip pat veikia organizacijos, kurios užtikrina saugų jaunimo praleidimą erdvėse. Pagrindinė tyrimo

¹ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Planavimo dokumentai. Prieiga internetu: <https://jra.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai>, [žiūrėta 2023-12-08].

problema, būtų išsiaiškinti tokiose erdvėse besilankančių jaunuolių probleminius, emocinių išgyvenimų klausimus, rasti kelią į bendravimą pasiūlant meno kūrinį, apie kurį kalbant galima išskleisti jaunimui rūpimus klausimus ir problemas. Kaip galima būtų pagelbėti jaunimui susidūrusiam su aktualiomis problemomis, išnaudojant atviras erdves ir pasitelkiant jose dirbančius vadovus, kurie suteiktų jaunimui reikiamą moralinę pagalbą. Jaunimo atvirose erdvėse ir centruose vis populiarėjanti yra meno terapijos metodika, kuri padeda jaunuoliams atsipalaiduoti ir atsiskleisti. Taip pat žinios ir reprezentacijos įvairių menininkų kūrinių, kuriuose atsispindi šie svarbiausi probleminiai klausimai, padėtų jaunimui susidoroti su tam tikrais vidiniais demonais, kurie kamuoja jų sąmonę ir neleidžia apsisaugoti nuo išorinių veiksnių.

Darbo aktualumas

Tema yra labai aktuali šiomis dienomis, nes jaunimo politika yra plėtojama tik 25 metus ir ji apima jaunuolius, kurių amžius yra nuo 14-29 metų. Jaunimo reikalų agentūra yra išdėsčiusi priemones² kuriomis sprendžiama jaunimui aktualūs klausimai ir yra siekiama sudaryti pačias geriausias sąlygas formuoti asmenybėms ir integruotis į gyvenimą. Atidarius pirmąsias jaunimo atviras erdves buvo atsižvelgiama į biudžetinius išteklius, Europos Sąjungos reglamentus³, šiuolaikiškumą ir modernumą. Tokiose erdvėse vykdomi įdomūs projektai skatinantys jaunimą aktyviai įsitraukti į įvairiausias veiklas, naudojamos skirtingos bendravimo priemonės kaip žaidimai tarp paauglių ir atviros erdvės vadovų, kiekvienam jaunuoliui suteikiamas išskirtinis dėmesys, atsižvelgiant į jo gyvenimiškus poreikius ir kasdieninius iššūkius. Norint atliepti būtent merginų problemas praktiniame darbe bus sukurti meniniai objektai ir fotografijos, kviečiantis diskusijai ir pokalbiui apie skirtingas merginų, moterų krūtinių tipus. Šis meninis objektas padės ir leis visuomenei įsigilinti į lytiškumo problematiką jaunimo tarpe, žiūrovas galės įsijausti į personažo būseną ir užduoti sau klausimą: Kodėl skirtingos formos ir dydžiai iškelia probleminį klausimą jaunimo tarpe? Ar tikrai mano kūnas yra negražus, o gal tik aplinkiniai pastebi jo netobulumą? Meninio objekto sukūrimas suteiks kiekvienam į save pažvelgti iš gerosios pusės, padės jiems atsikratyti baimių, o gal net ir kompleksų.

² Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Planavimo dokumentai, prieiga internetu: <https://jra.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai>, [žiūrėta 2024-01-18].

³ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teisės aktai, prieiga internetu: <https://jra.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai>, [žiūrėta 2024-01-18].

Darbo tikslas

Darbo tikslas būtų atsižvelgti ir atkreipti dėmesį į šiuolaikinio jaunimo poreikius ir pagrindines problematikas, su kuriomis jie susiduria brendimo laikotarpiu ir po jo. Atkreipti dėmesį į jų ateities siekius, leisti jiems pažinti save kaip asmenybę, meno projekto sukūrimu išreikšti ir parodyti, kad kiekvienas žmogus yra skirtingai gražus. Vienas iš šio projekto tikslų – sukurti priemones ir edukacinio pobūdžio meno kūrinį, susijusį su vienos problemos – lytiškumo – klausimu, kuris parodys, kad reikia mokėti priimti savo kūną.

Darbo uždaviniai

Pagrindinis darbo uždavinys būtų ištirti Lietuvos neformaliojo švietimo įstaigose besilankančių jaunimo poreikius ir problemas su kuriomis jie susiduria. Išanalizuoti pagrindines svarbias problematikas: lytiškumą, smurtą bei patyčias, depresiją bei savižudybių riziką ir psichotropinių medžiagų vartojimą jaunimo tarpe. Išanalizuoti kokiais būdais, kokiomis kūrybinėmis metodikomis įtaigiausiai meno kalba atskleidžiamas lytiškumas, kūniškumas tarp Lietuvos ir užsienio menininkų kuriančių šia tema. Išanalizuoti jų kūrybą nuo XX amžiaus vidurio iki XXI amžiaus. Semiantis patirties iš skirtingų menininkų darbų, panaudoti tinkamiausią metodą, sukuriant meninį objektą, kuris atspindėtų lytiškumo, krūtinės formavimosi problematiką.

Tyrimo metodai

Vienas iš tyrimo metodų bus naudojama lyginamoji analizė. Lyginamosios analizės būdu bus aptarti skirtingų menininkų, kurie kuria pasitelkdami šių probleminių klausimų tematiką, kūriniai. Bus palygintos skirtingos technikos, stilistika, raiškos būdai ir metodai kūriniams įgyvendinti. Antras tyrimo metodas – apklausa tarp jaunimo ir su jaunimu dirbančių darbuotojų. Bus užduodami klausimai susiję su lytiškumu, smurtu, depresija, savižudybėmis ir psichotropinių medžiagų vartojimu. Tyrime taip pat bus panaudoti kai kurie anoniminiai jaunimo užrašai, kurie atspindės tiek teoriniame, tiek praktiniame darbe. Naudojant tyrimų metodus bus galima išanalizuoti, kokią psichologinę ir emocinę įtaką sukelia šios ypač jaunimui jautrios problematikos.

Skyrių aptarimas

Pirmame darbo skyriuje bus aptartos Lietuvos neformalaus ugdymo atvirų jaunimo erdvių ir centrų veiklos. Bus analizuojama kokią įtaką daro šios įstaigos jaunimui aktualiomis problematikomis, norint jas išspręsti ar bent jau pagerinti jaunimo vystymosi procesą.

Antrame darbo skyriuje bus nagrinėjamos šiuolaikinės jaunimo problematikos su kuriomis jie susiduria. Bus pasirinktos ir išskirtos svarbiausios ir pagrindinės probleminės temos, tai lytiškumas, smurto ir patyčių tema, depresija ir savižudybių, psichotropinių medžiagų vartojimas.

Trečiame skyriuje bus analizuojama Lietuvos ir užsienio menininkų darbai ir kūryba susijusi su kūniškumo problemineis klausimais. Taip pat pristatoma ir analizuojama kūrybinio darbo eiga skirtingų bandymų bei kūrybinių metodų paieškos, kurios leis išsirinkti tinkamiausią būdą meninio objekto realizavimui (objektus), atliepanti moteriškos krūtinės tematiką.

1. Lietuvos jaunimo atviros erdvės

Jaunimo reikalų departamentas (JRD) buvo įkurtas 2006 metais rugpjūčio 15 dieną, pakeitus Valstybinę jaunimo reikalų tarybą (VJRT), kuri veikė nuo 1996 m. Nuo 2021 metų JRD pakeitė pavadinimą į jaunimo reikalų agentūrą (JRA).⁴ Pagrindinis JRA tikslas yra įgyvendinti valstybės jaunimo politikos tikslus ir priemones, kurios stiprina jaunimo motyvaciją ir galimybes gauti gerą išsilavinimą, rasti tinkamą darbą ir įsitraukti į visuomeninį gyvenimą, įgauti socialinių įgūdžių, plėtoti neformalų ugdymą⁵.

Visoje Lietuvoje pagal Europos sąjungos finansuojamą programą⁶ buvo įkurti jaunimo atviros erdvės centrai ir erdvės (1 pav.). Atvira erdvė tai patalpa arba erdvė skirta atviram darbui su jaunimu. Šios erdvės gali būti įstaigoje (kultūros, sporto, socialinėje ar švietimo) nekeičiant įstaigos statuto. Šios erdvės skirtos kiekvienam jaunuoliui nepriklausomai nuo socialinio sluoksnio, materialios padėties, tautybės, negalios ir pan. Šių erdvių pagrindiniai tikslai yra:

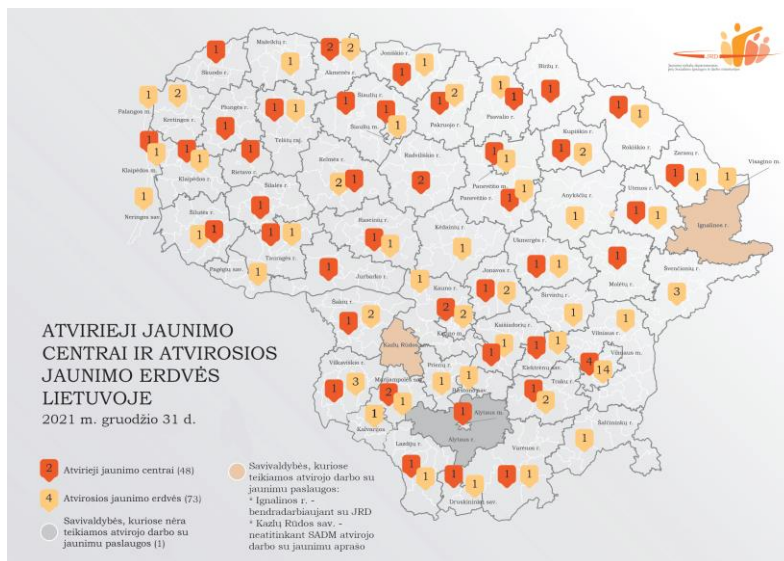
- 1) Sudaryti būtinas sąlygas jaunimui dalyvauti atviros erdvės veiklose;
- 2) Užtikrinti, kad šios veiklos atitiktų jaunimo poreikius ir prisidėtų prie asmenybės ugdymo, asmeninių bei socialinių kompetencijų ugdymo;
- 3) Sudaryti palankias sąlygas jaunimui, kad jis būtų motyvuotas įvairiose veiklose, būtų skatinamas tobulėti, ugdytų verslumą ir darbo rinkai reikalingus įgūdžius. (Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 8 str. 3 d.).⁷

⁴ Jaunimo reikalų agentūra, prieiga internetu: <https://jra.lt/>, [žiūrėta 2024-02-20].

⁵ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, misija ir tikslai, prieiga internetu: <https://old.jrd.lt/apie-jrd/misija-ir-tikslai>, [žiūrėta 2024-02-20]

⁶ Jaunimo reikalų agentūra, projektų viešinimo gairės, prieiga internetu: <https://jra.lt/dirbantiems/dalyvauk/finansavimo-konkursai/tarptautiniai-konkursai/erasmus/projektu-viesinimo-gaires>, [žiūrėta 2024-04-15].

⁷ Europos šalių jaunimo politika, prieiga internetu: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/lithuania/47-youth-work-to-foster-social-inclusion>, [žiūrėta 2024-02-20].

1 pav. Lietuvos atvirieji jaunimo centrai ir atvirosios jaunimo erdvės.

Tokie jaunimo centrai ir/ar erdvės veikia visoje Lietuvoje, pradedant nuo miestų iki mažiausių kaimelių. Šie centrai siekia, kad jaunimas turėtų kur leisti laisvalaikį bei po pamokinių laiką. Atvirose erdvėse jaunuoliai gauna galimybę pabendrauti su kitais bendraamžiais bei vadovais, susirasti draugų, žaisti įvairiausių žaidimų, klausytis mėgstamos naujos muzikos, šokti ir įsitraukti į grupinę veiklą. Jaunimo atviros erdvės ir centrai nereikalauja pastovaus lankomumo ir raštiško įsipareigojimo. Tačiau yra vidaus taisyklės, kurių reikia laikytis. Kiekvienoje tokioje erdvėje dirba kvalifikuoti jaunimo darbuotojai, pasiruošę pasikalbėti su jaunuoliais, išklausti jų problemas, pamėginti jiems patarti rūpimais klausimais. Šie darbuotojai padeda ir skatina jaunuolius įgyvendinti įvairias idėjas, aptaria jų įgytas patirtis. Kiekvienoje veikiančioje atviroje jaunimo erdvėje darbuotojai bendradarbiauja su jaunimo reikalais susijusiomis institucijomis, tokiomis kaip: mokykla, bažnytinė parapija, policijos komisariatas, jaunimo organizacija, seniūnija, biblioteka ir pan. Darbuotojai taip pat siekia bendrauti ir palaikyti ryšį su jaunuolių šeimomis, tačiau ne visada pasiseka, kadangi kai kurie asmenys jau yra sulaukę pilnametystės.

Vilniaus mieste veikia 18 neformaliojo jaunimo ugdymo⁸ įstaigų, kuriose plėtojama atviroji jaunimo veikla. Skirtinguose neformaliojo ugdymo centruose dirba atviros jaunimo erdvės

⁸ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Atviri jaunimo centrai ir atviros jaunimo erdvės, prieiga internetu: <https://old.jrd.lt/finansavimo-konkursai-organizacijoms/atviri-jaunimo-centrai-atviros-jaunimo-erdves>, [žiūrėta 2025-02-08].

vadovai, kurie padeda jauniems žmonėms (asmuo nuo 14 iki 29 metų) įsitraukti į visuomeninį, politinį gyvenimą. Šiose erdvėse vyrauja specifinė aplinka, leidžianti jaunimui aktyviai dalyvauti įvairiose veiklose. Dalyvavimas ugdymo procese yra neatsiejamas dalykas, todėl siekiama skirti kiekvienam jaunuoliui dėmesio. Ugdymo tikslai ir darbo metodai leidžia geriau susipažinti su kiekvienu individualiai, atsiskleisti asmenybėms, suteikia patirties ir atsakomybės. Jaunimo neformaliame ugdyme derinami emociniai, fiziniai, intelektiniai metodai, užtikrinantys visuminį asmenybės formavimąsi. Šiose erdvėse vengiama konkurencinės įtampos, jauni žmonės nėra lyginami vieni su kitais, erdvė yra saugi aplinka būti savimi.⁹ Apibendrinant galima teigti, kad tokių erdvių sukūrimas ir įgyvendinimas kiekviename Lietuvos mieste labai įtakoja šiuolaikinio jaunimo poreikius ir siekius tolimesniam ugdymuisi ir integracijai į visuomeninį gyvenimą. Dirbdama vadove, viename iš Vilniaus neformalaus klubų, kuriame buvo įkurta atvira jaunimo erdvė, susidūriau ir su sunkumais ir su iššūkiais, kadangi besilankantis jaunimas buvo skirtingo amžiaus grupių ir socialinių sluoksnių. Šis darbas yra labai sunkus emociškai, nes bendraujant su paaugliais kyla tiek teigiamų tiek neigiamų emocijų. Mano darbe atsiradusi atvira jaunimo erdvė pasiteisino, kadangi su kiekvienais metais lankomumas didėja ir jaunuolių skaičius auga. Taip pat išaugo ir probleminių klausimų spektras, kadangi kiekvienas jaunuolis atsineša juos kamuojančius kasdieninius rūpesčius ir išgyvenimus, kuriuos tenka spręsti ir bandyti jiems padėti ne vien tik psichologiškai, bet ir meniniais sprendimais.

2. Pagrindinės jaunimo problemos

Paauglystės laikotarpis visada buvo didelis išbandymas ne vien tik pačiam jaunuoliui, tačiau ir jį supantiems artimiesiems bei draugams. Vis dažniau yra išskiriamos trys pagrindinės problemos, kurios yra neretai aptariamose ir socialiniuose tinkluose bei internete. Pirmoji iš jų būtų :

1. Emociniai išgyvenimai, kurie pasireiškia per hormonų kaitą. Tai yra labai sudėtingas laikotarpis, kai jaunuolio kūnas ir emocijos keičiasi iš vaiko virstant suaugusiuoju.
2. Fiziologiniai išgyvenimai. Tiek vaikinams, tiek merginoms kūno kaita sukelia didelių iššūkių. Jie pradeda kompleksuoti ir išgyventi dėl savo svorio ir išvaizdos.

⁹ Vikipedija laisvoji enciklopedija, Jaunimo neformalus ugdymas, prieiga internetu: https://lt.wikipedia.org/wiki/Jaunimo_neformalus_ugdymas, [žiūrėta 2024-06-06].

3. Socialiniai išgyvenimai, pasireiškiantis uždarmu, depresijomis ir įvairiausių psichotropinių draudžiamų medžiagų vartojimu¹⁰.

Atvirose jaunimo erdvėse ir centruose dažniausiai pasitaikančios temos būna susijusios su lytiškumo ir smurto, patyčių problemomis, depresijų išgyvenimais, savižudybių rizika, psichotropinių medžiagų piktnaudžiavimu, su kuriomis jaunuoliai dažniausiai susiduria brendimo laikotarpiu. Nesigilinant ir neieškant sprendimų ar pagalbos būdų, šios problemos gali užsitęsti žymiai ilgesnį laiką, kuriam vėliau jau būtų reikalingas medicininis gydymas.

Šių temų gvildenimas atvirose jaunimo erdvėse ir centruose padeda jaunuoliams, kurie ieško pagalbos artimųjų ar draugų tarpe, tačiau jos nesulaukia. Jie gali anonimiškai ir pakankamai laisvai užduvinti įvairius klausimus jiems rūpimomis temomis, išmoka laisviau bendrauti, nebūti suvaržyti ar smerkiami. Tokiose erdvėse padedant vadovams, jaunuoliai atranda savo identitetą, suvokimą apie gyvenimą, pilietiškumą, atranda save kaip asmenybę. Sprendžiant iš 2021-2024 metų surinktos informacijos (būtent mano jaunimo erdvėje) jaunuolių lankomumas kiekvienais metais vis didėja. 2021 metais lankėsi vos 10-15 jaunuolių, kurie labai atsargiai ir nedrąsiai reiškė savo problemas. Tai jau 2024 metų gale jaunuolių lankomumas padidėjo iki 15-25. Visų susitikimų metu atsirado ir probleminių klausimų aktualumas. Labiausiai išryškėjo merginų noras sužinoti daugiau apie lytiškumą ir brendimo laikotarpį. Buvo ieškoma sprendimo būdų suteikiant merginoms informacijos apie įvairiausias jaunimo pagalbos linijas ir nemokamas anonimiškas medicinos kabinetų vietas. Dėl informacijos stokos, nepasitikėjimo visuomene ir politinėmis pažiūromis, vis daugiau jaunimo (merginų ir vaikų) kreipėsi asmeniniais klausimais.

2.1. Lytiškumas

Šiandien vis dažniau susiduriame su lytiškumo sąvoka. Lytiškumas turi daug skirtingų apibrėžimų. Pasak Lietuvių kalbos žodyno (1966, p. 594), apibūdina „Fiziologinį lyčių santykiavimą“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000, p. 371) pateikia terminą lytiškas ir jį sutapatina su terminu – lytis. Lytiškumas yra būdingas tiek moteriai tiek vyrui ne tik biologiniu, bet ir psichologiniu bei dvasiniu lygmeniu.

¹⁰ L. Varanavičienė, . Delfi – Maištingi paaugliai: 3 didžiausios problemos ir jų sprendimai, 2016-03-10, Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/gyvenimas/seima/maistingi-paaugliai-3-didziausios-problemos-ir-ju-sprendimai-70631166>, [žiūrėta 2024-10-12].

Ypač šiais laikais lytiškumas nėra tinkamai įvertintas ir aiškinamas, todėl šiuolaikiniam jaunimui yra labai sudėtinga kalbėtis ir susidaryti sampratą apie lytiškumą ir jo paskirtį. Akvilė Giniotaitė savo disertacijoje labai aiškiai išdėsto lytiškumo problematikas, su kuriomis jaunimas susiduria ir kokią įtaką daro lytinis švietimas¹¹. Asmens lytiškumas yra kiekvieno žmogaus dalis, kuri būna labai skirtinga. Lytiškumas nėra vien tik tai kas yra kūniška, tačiau tai apima ir identifikavimas vyro ir moters sampratos dvasiniame, kūniškame ir emociniame lygmenyje. Todėl turime du vaidmenis, pagal kurį visuomenė nustato skirtumus tarp moters ir vyro. Šiuolaikiniame pasaulyje atsiranda vis populiarijanti sąvoka – belytis¹². Jaunimas kartais save identifikuoja įvairiai: gyvenimo prasmės ieškojimas besiformuojant lytiniam tapatumui, fiziologinės lyties pakeitimas. Įvairiausių skirtingų specialistų dirbančių su jaunimu nuomone, lytinio tapatumo identitetas yra sutrikęs ir pasikeitęs dėl įvairiausių skirtingų socialinių priežasčių¹³. Tai gali lemti nesutarimai šeimoje, patyčios ir smurtas vaikystėje, netinkamas lytiškumo ugdymas. XXI amžiaus antrajame dešimtmetyje jaunimas išgyvena seksualinę revoliuciją, todėl vis dažniau susiduriama su lytiškumo problemomis ir noru daugiau sužinoti, patirti ir išbandyti naujoves. Savo darbe susiduriu su labai skirtingu ir įvairiapusišku jaunimu. Daugiau lankosi merginų, nei vaikinų. Joms yra lengviau bendrauti lytiškumo tema su manimi, nei vaikinams. Taip pat negalima paneigti ir fakto, kad labai daug informacijos galima surasti internete ar net gauti iš vyresnių draugų tarpo. Darbe esu susidūrusi su vienu atveju, kai mergina pasivadino save „They“. Save įvardino nei mergina nei vaikinų, tiesiog „Jie“. Žinoma toks savęs apibūdinimas uždavė labai įdomų ir svarbų klausimą – koks yra pagrindinis tokios išraiškos tikslas ir ką norima tuo įrodyti sau ar visuomenei? Lyties identiteto paieškos yra labai svarbios šiuolaikiniam jaunimui, todėl daug informacijos gali suteikti pateikti straipsniai knygoje apie asmenybės proceso paieškas¹⁴. Akvilė Giniotaitė pabrėžia, kad mokyklinės prevencinės programos turėtų veikti kartu su kur kas platesnės bendruomenės

¹¹ Akvilė Giniotaitė, Ne-nutylėtas lytiškumo ugdymas, disertacija 2024-12-18, prieiga internetu: <https://www.fsf.vu.lt/mokslas/mokslo-renginiai/28-renginiai/6384-akviles-giniotaites-disertacijos-gynimas>, [žiūrėta 2025-01-30].

¹² Belytis (būdv.): apibūdina žmogų, kuris nejaučia jokios vidinės ir individualios lyties patirties ir/ar jam lytinė tapatybė yra nesvarbi. Lyties išraiška: tai, kaip žmogus parodo savo lytinę tapatybę kitiems, pavyzdžiui, apranga, kalba ir manierizmais.

¹³ Daiva Petrėnaitė, straipsnis: Lytinio identiteto samprata ir jos problematika šiuolaikinėje teisėje 2016-10-30, prieiga internetu: <https://www.ateitis.net/lt/temos/1161/>, [žiūrėta 2025-01-30].

¹⁴ Žr. Beverly L. Miller, *Gender Identity: Disorders, Developmental Perspectives and Social Implications*, 2014.

pastangomis – įskaitant neformaliojo ugdymo sritį – ir iniciatyvomis didinti vaikų ir jaunuolių saugumo užtikrinimą¹⁵.

Šiuolaikinėje visuomenėje jaunimo lytiškumo samprata yra iškreipta ir netinkamai suvokiama. Lytiškumą skirtingai veikia alkoholizmas, skirtinga tėvystės (motinystės) samprata, netinkamas auklėjimas ir pasaulėžiūra, vertybių supratimas ir dar daug įvairiausių kitų veiksnių. Paauglystės laikotarpiu labai svarbus tampa tinkamas ugdymas, kuriuo vėliau gyvenime jaunuolis gali remtis. Seksualumo sąvoka susijusi su lytiškumu: kaip jaunuolis supranta ir suvokia savo lytį, seksualinį potraukį, kaip jį išreiškia skirtingais būdais per aprangą, bendravimu su priešinga arba ta pačia lytimi. Žmogui seksualinis aktyvumas turi didelę reikšmę, todėl įvairūs seksualiniai sutrikimai gali paveikti psichologinę būseną, visuomenės nesupratimą ir net atstūmimą. Seksualumas yra vienas iš pagrindinių bendravimo apraiškų, kuris atskleidžia norą būti matomam, patirti meilę, susirasti draugų, būti pripažintam. Norint labiau įsigilinti į lytiškumo sampratą reikia pirmiausiai išsiaiškinti pagrindines sąvokas kaip lytinis auklėjimas, lytinis ugdymas ir lytinis švietimas. Šiuos tris būdus išskyrė ir Inga Skiotytė savo magistriniame darbe apie lytiškumą¹⁶. Šiais trimis būdais remiuosi ir savo darbe, kurie man labiau padeda įvertinti jaunuolio supratimą apie lytiškumą ir atsakyti į jam rūpimus klausimus.

Lytinis ugdymas

Lietuvos švietime¹⁷ nurodoma, kad ugdymas – tai lavinimas, mokymas, gebėjimų, įgūdžių bei vertybinių nuostatų formavimas. Ugdymas yra vientisą procesą sudarančių išorinių ir vidinių aktų grandinė. Ugdymą galima paaiškinti tuo, kad visuomenėje atsirado poreikis visą sukaupą patirtį perduoti jaunimui, kurią reikia intensyviai tobulinti, ją išsaugoti, taip pat ir nuolat papildyti naujomis žiniomis. Lytinio ugdymo metu kartais tenka atsakinėti į įvairiausius paauglių

¹⁵ Akvilė Giniotaitė, Ne-nutylėtas lytiškumo ugdymas, disertacija 2024-12-18, prieiga internetu: <https://www.fsf.vu.lt/mokslas/mokslo-renginiai/28-renginiai/6384-akviles-giniotaites-disertacijos-gynimas>, [žiūrėta 2025-01-30].

¹⁶ Inga Skiotytė, Lytiškumo ugdymas, kaip socioedukacinė problema: vertinamasis požiūris [magistro darbas], Šiauliai, 2013, prieiga internetu: https://www.lyb.lt/discovery/fulldisplay?docid=alma9912937522008451&context=L&vid=370LABT_NETWORK:ELABA_UNION&lang=lt&search_scope=ELABA&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=ELABA&query=any,contains,skiotyt%C4%97&offset=0, [žiūrėta 2025-01-15].

¹⁷ Lietuvos švietimas – 2004 (archyvas), prieiga internetu: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://smsgm.lrv.lt/uploads/smsgm/documents/files/svietimas/kiti/archyvas/Lietuvos_svietimas-2004.pdf, [žiūrėta 2024-09-30].

užduodamus klausimus, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje atsiranda įdomių ir negirdėtų terminų, kuriuos dažniausiai susikuria patys paaugliai arba remiasi angliškais perfrazavimais.

Lytinis švietimas

Švietimas yra ilgalaikis ir organizuotas bendravimas, kurio pagrindinė paskirtis – skatinti mokymąsi. Bendravimu yra vadinamas daugiau nei dviejų asmenų ryšys, kuris apima informacijos perdavimą bei keitimąsi ja¹⁸. Švietimas yra žinių teikimas, o pagrindinės jo funkcijos – mokymas ir lavinimas¹⁹. Lytinis švietimas – tai procesas, kurio metu teikiamos žinios apie lytinių organų anatomiją, lytinio gyvenimo higieną, supažindinama su lytiškai plintančių ligų profilaktika bei gimstamumo kontrolės metodais²⁰. Lytinio švietimo metu daugiausiai klausimų sulaukiu dėl kontraceptinių priemonių naudojimo ir jų įsigijimo, kadangi daugiausiai merginų gėdinasi prašyti pagalbos ar užduoti klausimus šia tema iš savo tėvų. Su vaikinais viskas vyksta žymiai paprasčiau – lengviausias jiems būdas yra nusipirkti prezervatyvų, kurie nesukelia jokio gėdos jausmo. Iš kai kurių vaikinių gauta informacija, tai, kad patys tėvai arba globėjai jiems parūpina šių priemonių tam, kad apsaugotų savo atžalas nuo įvairiausių plintamų ligų ar net neplanuoto gimstamumo.

Lytinis auklėjimas

Auklėjimas – tai procesas, kurio metu vyksta asmenybės santykių su aplinka, darbu ir savimi formavimas bei branda. Leonas Jovaiša teigia, kad auklėjimas yra seniausia pedagoginės veiklos funkcija, kurios dėka žmogus mokosi mąstyti, jausti²¹. Vita Daudaravičienė nurodo, jog analizuojant lytinio ugdymo ir lytinio švietimo sąvokas, galima išskirti pagrindinius šių sąvokų principus²². Lytinio auklėjimo principai neišskiriami, nes juos apima lytinio ugdymo sąvokos. Lytinis ugdymas, kurį sudaro lytinis auklėjimas ir švietimas padeda sukurti jaunos asmenybės meilės ir lytinio potraukio sėkmingos integracijos pagrindus. Lytinio auklėjimo metu, atsižvelgiant į tam tikrus aspektus, dažniausiai užduodami klausimai iš paauglių būna apie santykius ir

¹⁸ Lietuvos švietimas – 2004 (archyvas), prieiga internetu:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://smsgm.lrv.lt/uploads/smsgm/documents/files/svietimas/kiti/archyvas/Lietuvos_svietimas-2004.pdf, [žiūrėta 2024-09-30].

¹⁹ Ustilaitė, S. (2008). Lytiškumo ugdymas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

²⁰ Narbekovas, A., Obelenienė, B., Pukelis, K. (2008). Lytiškumo ugdymo etika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

²¹ Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Agora

²² Daudaravičienė, V. (2001). Lytinis ugdymas ar lytinis švietimas? *Pedagogika*, 49, 43 – 53.

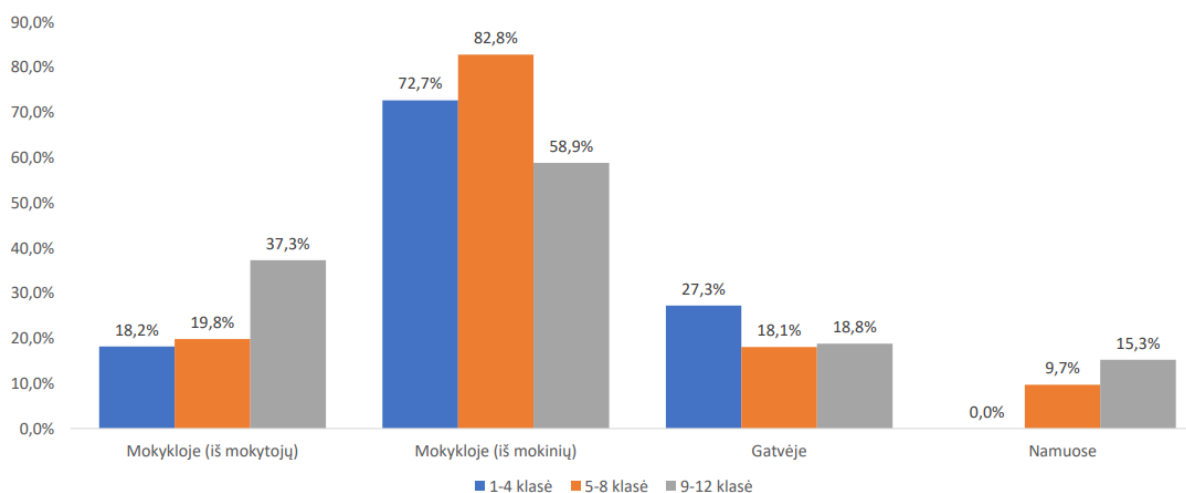
problemas, su kuriomis jie susiduria atsiradus merginai ar vaikinui. Koks turėtų būti teisingas ir darnus tarpusavio ryšys, pasitikėjimo ir išdavystės problematikos.

Kaip atviros erdvės vadovė, galiu teigti, kad lytiškumo problematika jaunimo tarpe yra labai aktuali ir neatsiejama nuo gyvenimo kasdienybės. Besikreipdamas į mane jaunimas atranda pasitikėjimo ryšį, kuris yra jam labai svarbus. Sprendžiant, kad lytiškumo ir lytinio ugdymo informacijos jiems neužtenka, kurią suteikia mokyklos, jaunuoliai šias temas nagrinėja jaunimo atvirose erdvėse ir centruose. Tai lemia ir kiti faktoriai kaip informacijos stoka, nepasitikėjimas, gėdos jausmas ar net draugų patyčios. 2024 metų gruodžio 19 dieną vykusiuose vadovų mokymuose jaunimo darbuotojai buvo supažindinti su įvairiomis įstaigomis, kurios suteikia jaunimui pagalbą įvairiose situacijose. Viena iš tokių būtų – Vaikų ir jaunimo sveikatos kabinetai, kuriose jaunimas gali anonimiškai pasikonsultuoti tokiomis temomis kaip: lytinės ir reprodukcinės sveikatos klausimai, mitybos ir sveikos gyvensenos, priklausomybių ir psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, savižudybių ir savęs žalojimo, depresijų prevencijos klausimais. Jaunuoliai yra besiformuojančios asmenybės ir jie užduoda labai daug klausimų, jie nori tenkinti savo poreikius, tačiau vis dar yra labai didelė problema dėl informacijos ir žinių stokos.

2.2. Smurtas ir patyčios

Dar viena labai aktuali problematika, su kuria susiduria šiuolaikinis jaunimas yra smurtas ir patyčios. Vis dažniau yra minimas smurtas arba patyčios jaunuolių artimoje aplinkoje. Smurtautojai gali būti patys artimiausi ir brangiausi žmonės, todėl didelė problema, kad jaunimas bijo ir neturi kur kreiptis pagalbos. Internetu yra skelbiama labai daug informacijos apie pagalbos linijas ir daug įvairiausių internetinių svetainių bei forumų, kuriuose jaunimas gali užduoti klausimus ir jiems rūpimus klausimus ar net ieškoti pagalbos. Kai Lietuvoje buvo sukurtos atviros erdvės ir centrai, dauguma vadovų ir darbuotojų susidūrė su šiomis problemomis, kai jaunuoliai ateina prašydami pagalbos, nes nežino kaip elgtis ar kur kreiptis dėl patirto smurto ar patyčių. Todėl buvo parengta visuomeninių projektų ir mokymų šiems darbuotojams kaip elgtis ir bendrauti su jaunimu, kuris patiria smurtą. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (2020), kas dešimtas vaikas, kurio amžius nesiekia 18 metų, yra nukentėjęs nuo smurto artimoje aplinkoje.

Žinoma statistikos duomenys yra pateikti ir pagal juos yra sudarytos lentelės²³, tačiau tai nereiškia, kad šie skaičiai yra teisingi. Dauguma jaunuolių patyrę smurtą niekur nesikreipia pagalbos ir labai dažnai apie tai net nutyli ir niekam nesako. Kartais net neįmanoma pastebėti ar jaunuolis yra patyręs smurtą, kadangi jis nenori sulaukti gailesčio ar patyčių. Dažniausiai į atviras erdves ir ateina jaunuoliai, kurie buvo patyrę psichologinį ar fizinį smurtą, kadangi šioje erdvėje jie jaučiasi pastebėti, nesmerkami ir išklausyti. Lietuvos moksleivių sąjungos (2018) atlikto tyrimo duomenys (2 pav.) parodė, kad 25 proc. jaunimo ar jų pažįstami susiduria su smurtu (tai gali būti fizinis, psichologinis, seksualinis).

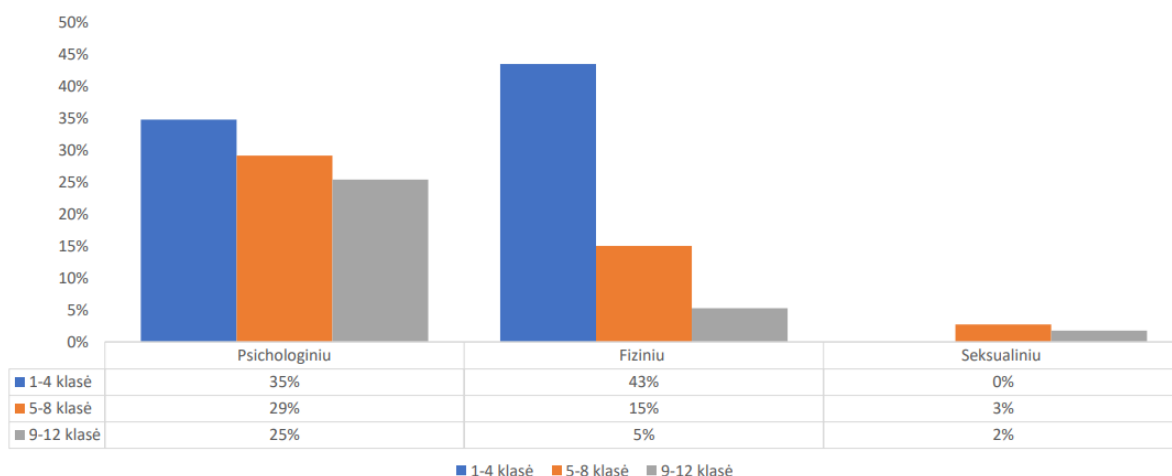

2 pav. Moksleiviai patiriantys smurtą. Lietuvos moksleivių sąjunga (2018).

Lietuvos moksleivių sąjungos pateiktais duomenimis buvo sudaryta ~~kita~~ lentelė, kurioje pateikiami duomenys apie skirtingas smurto rūšis (3 pav.). Taigi jau 2018 metais atliktame tyrime rodoma, kad smurto ir patyčių atvejų yra labai daug ir kiekvienais metais jų tik daugėja, nepriklausomai nuo didmiesčių ar mažesnių regioninių miestelių. Ši problema yra labai aktuali jaunimo tarpe. Kartais jaunuoliai pasakodami apie savo dieną net nepastebi, kad buvo susidūrę su smurto išraiška. Tai gali pasireikšti ir netinkamais komentarais iš draugų ar aplinkinių, kurie gali atrodyti kaip natūralus reiškiny. Bent 3 iš 10 jaunuolių, kurie lankose erdvėse kiekvieną dieną patiria psichologinį smurtą. Kai kurie iš jų prašo pagalbos savo vadovų, kiti linkę apie tai

²³Jaunimo reikalų agentūra, Tyrimai apie jaunimą, prieiga internetu: <https://ira.lt/dirbantiems/suzinok-daugiau/informacija-apie-jaunima/tyrimai-apie-jaunima>, [žiūrėta 2024-09-11].

nutylėti ir išreiškia savo emocijas edukacinių užsiėmimų metu. Kalbant apie fizinį smurtą, dažniausiai jį patiria vaikinai, kurių šeimose trūksta finansinių išteklių arba socialinių įgūdžių. Kaip ir fizinis taip ir seksualinis smurtas yra priskiriamas prie baudžiamosios atsakomybės, todėl tokie smurtautojai būna labai atsargūs ir nepastebimi. Seksualinį smurtą dažniausiai patiria merginos, kadangi jos yra labiau pažeidžiamos. 18 metų neturinčios merginos kreipiasi į teisėsaugos institucijas, kadangi jos yra dar nepilnametės ir už jas yra atsakingi tėvai. Pilnametystės sulaukusios rečiau kalba apie patirtą smurtą.

3 pav. Smurto rūšys. Lietuvos moksleivių sąjunga (2018).

Jaunimas daugiausiai patiria psichologinį smurtą, ko pasekoje atsiranda ir kitos dar didesnės problemos, kaip depresija ir savižudybės²⁴. Sunkiausiai yra atpažinti psichologinį smurtą, tačiau jį galima pastebėti iš tam tikrų kūno ženklų, kalbos tono ir kalbėjimo manieros, žodžių. Psichologinį smurtą dažniausiai naudoja tam, kad primestų savo nuomonę, siekdami savo tikslų. Šis smurto rūšis yra sąmoningas, tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai. Su psichologiniu smurtu susiduriančiam jaunimui reikia skirti labai daug dėmesio, pokalbių ir pastangų, kad jis galėtų įveikti šią problemą. Vienas iš tokių būdų yra meniniai užsiėmimai, kurie taikomi neformalaus ugdymo įstaigose. Nevaržoma laisvė save išreikšti spalvomis ar kitais meniniais sprendimais jaunuoliams padeda atsipalaiduoti ir pamiršti visas juos supančias problemas.

²⁴Jaunimo reikalų agentūra, Tyrimai apie jaunimą, prieiga internetu: <https://jra.lt/dirbantiems/suzinok-daugiau/informacija-apie-jaunima/tyrimai-apie-jaunima>, [žiūrėta 2024-09-11].

Tokias praktikas taikau ir savo darbe, pajutusi jeigu jaunuolis yra suvaržytas ar kitaip įsitempęs. Po sesijos dažniausiai vyksta aptarimas, kurio metu jaunuoliai išreiškia savo emocijas ir apibūdina savo darbus, kokių tikslų buvo pasirinktos tam tikros priemonės ir spalvos. Žinoma tai tik vienas iš sprendimų būdų kaip galima kovoti su patirtu psichologiniu smurtu. Kiti būdai yra žymiai veiksmingesni, tačiau tam jau reikalinga psichologo pagalba.

Fizinis smurtas yra rečiau naudojamas jaunimo tarpe, kadangi jaunuoliai jau žino kokios gali grėsti teisinės pasekmės. Iš lentelės pateiktų duomenų galima spręsti, kad fizinį smurtą dažniausiai patiria jaunesnio amžiaus vaikai, kadangi tai vienintelis jiems žinomas būdas. Su amžiumi patiriamas fizinis smurtas mažėja, tačiau išauga psichologinio smurto kaita. Taigi remiantis lentelės pateiktais duomenimis, jaunimas bet kurioje amžiaus grupėje gali patirti smurtą, nesvarbu ar taip būtų iš aplinkinių ar iš šeimos rato.

2.3. Depresija ir savižudybių rizika

Paauglystė yra sunkus amžiaus tarpsnis tiek pačiam jaunuoliui, tiek jo tėvams ir jį supančiai aplinkai. Šiuo laikotarpiu jaunuoliai siekia įtvirtinti savo nepriklausomybę, nori tapti suaugusiais. Paauglių depresijos ryškiausias bruožas yra pastovus dirglumas, pyktis, priešiškumas, motyvacijos stoka, miego sutrikimai, mintys apie savižudybę ir pan. Kalbant apie depresiją apskritai, yra išskiriami du tipai: endogeninė (įgimti dalykai) ir egzogeninė (kai veikia išoriniai veiksniai)²⁵.

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, bent vienas iš keturių žmonių nors kartą gyvenime yra patyręs psichikos sveikatos sutrikimą, kitaip tariant turėjo depresiją²⁶. Įvairiuose straipsniuose galima rasti duomenų, kurie teigia, kad depresija paauglystėje yra labiau paplitęs sutrikimas, nei bet kurios kitos ligos. Depresija serga apie 14 proc. 15-18 metų amžiaus paauglių, iš jų apie 5 proc. ypač sunkia depresija. Nustatyta, kad mergaitės suserga du kartus dažniau nei berniukai. Depresija su savižudybėmis yra labai susijusi, todėl savižudybės yra viena iš trijų

²⁵ Tavo sveikata, Depresijos sindromas – kas tai yra?, prieiga internetu: <https://tavo-sveikata.info/tag/kas-yra-endogenine-depresija/>, [žiūrėta 2024-03-26].

²⁶ Europos valdovų taryba, Europos sąjungos taryba, Psichikos sveikata, prieiga internetu: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/mental-health/>, [žiūrėta 2024-03-26].

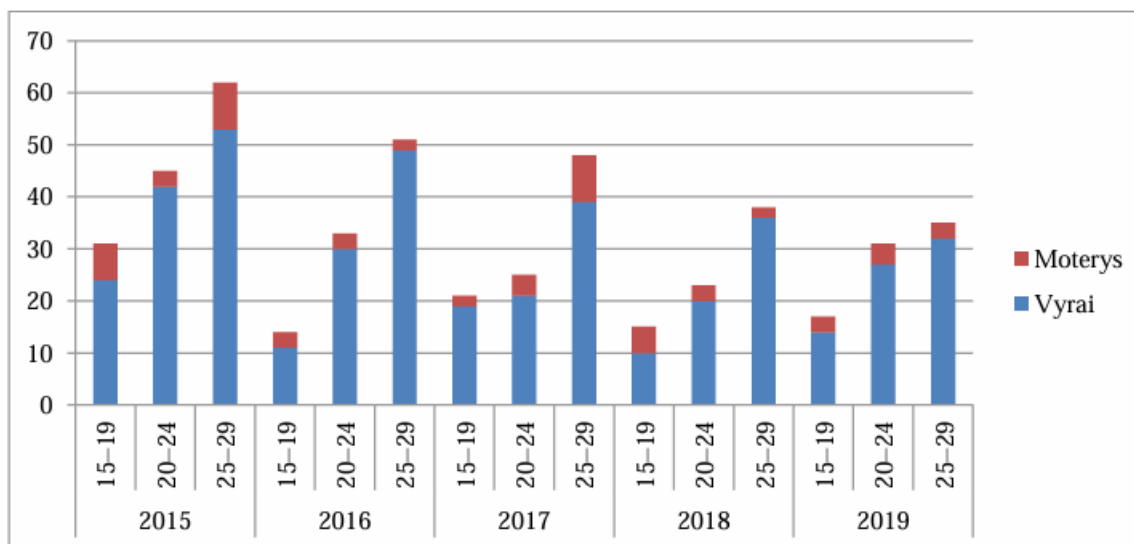
priežasčių tarp 10-24 metų jaunuolių tarpe²⁷. Jaunimo atvirose erdvėse ir centruose labai dažnai pasitaiko jaunuolių kurie turi depresijos požymių. Depresijos požymius galima labai lengvai ir greitai atpažinti, dažniausiu atveju jaunuolis būna užsisklendęs ir nenorintis bendrauti. Pagal Statistikos departamento duomenis depresija serga dažniau merginos nei vaikinai, palyginus su besilankančiais jaunuoliais mano darbe merginos irgi sudaro didžiąją daugumą. Tokiais atvejais padeda pokalbiai ir laiškų rašymas sau. Tai yra dar vienas metodas, kurį naudoju savo darbe. Laiško rašymas sau padeda jaunimui išreikšti visas savo susikaupusias emocijas, išgyvenimus ir lūkesčius.

Jaunimo psichikos sveikatos situacija, pagal atliktus tyrimus, parodė, kad Lietuva užima 33 vietą iš 38 šalių, o pagal geros psichikos sveikatą užima tik 36 poziciją (UNICEF, 2020)²⁸.

Kadangi depresija ir savižudybių klausimas yra labai susiję tarpusavyje veiksniai, galima būtų analizuoti Lietuvos jaunuolių, paauglių savižudybių statistiką. Remiantis statistikos departamento (2020) duomenimis situacija savižudybių klausimu negerėja. 2019 metų atliktu tyrimu tarp 15-29 metų jaunuolių savižudybės sudarė maždaug 24,36 procento visų mirties priežasčių. Lentelėje yra pateikiami duomenys apie moterų ir vyrų savižudybių statistiką nuo 2015 metų iki 2019 metų (4 pav.).

²⁷ Jaunimo reikalų agentūra, Tyrimai apie jaunimą, prieiga internetu: <https://ira.lt/dirbantiems/suzinok-daugiau/informacija-apie-jaunima/tyrimai-apie-jaunima>, [žiūrėta 2024-03-26].

²⁸ UNICEF, Metinė ataskaita, 2020, prieiga internetu: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Report-Card-16-Worlds-of-Influence-child-wellbeing.pdf>, [žiūrėta 2024-04-01].

4 pav. Statistikos departamento duomenys 2020 m.

Remiantis pateiktos lentelės duomenis, galime teigti, kad vyrai yra linkę žymiai dažniau į savižudybę, nepriklausomai nuo amžiaus. Dažnu atveju visi žmonių bruožai, kurie yra linkę į savižudybę nėra pastebimi, kadangi tai gali tęstis net kelis metus. Tokiais atvejais jaunuolių užimtumas jaunimo atvirose erdvėse ir centruose ir neformalaus ugdymo būrelių lankymas yra labai svarbus. “Savižudybė yra procesas, dažnai trunkantis ilgą laiką, ne vienerius metus ir tai, kas prasideda paauglystėje, pavyzdžiui, mintys apie savižudybę, savęs žalojimas, gali pasibaigti savižudybe vyresniame amžiuje, jeigu problema nėra sprendžiama. Kitaip tariant, tai, kas vyksta su paaugliais, yra rimta ir negalima numoti ranka, neva jie tik kalba, save žaloja, bet nenusižudo. Kaip tik tai yra labai svarbus laikas, kai reikalinga pagalba, palaikymas, gyvenimiškų ir psichikos sveikatos problemų sprendimas, nes vėliau, jeigu tai nesprendžiama, viskas dar labiau komplikuojasi”²⁹.

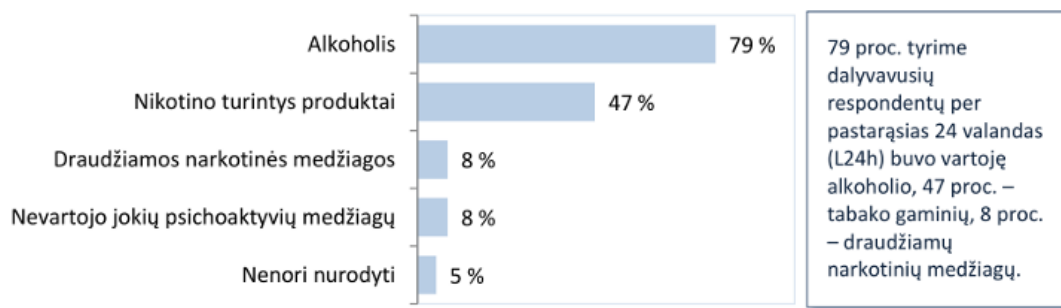
²⁹ Karolina, Aleknavičė, Domantė Platukytė, Sproginėjančios įtamos ir baimė: per metus 4400 vaikų kreipėsi dėl suikidinių minčių, in: LRT.lt, 2024-06-13, prieiga internetu: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2295297/sproginėjancios-itamos-ir-baime-per-metus-4400-vaiku-kreipesi-del-suicidiniu-minciu?srltid=AfmBOoohNFgebx10Cv9AQobc5YFmDOy4eFrz6f1C9-wQVEgGICotTZf>, [žiūrėta 2025-05-05].

2.4. Psichotropinių medžiagų naudojimas

Viena iš didesnių problemų jaunimo tarpe yra psichotropinių medžiagų ir alkoholio vartojimas. Vis dažniau galima sutikti ir paklausti jaunuolių nuo 14 metų amžiaus ar yra jau pabandę kokių nors narkotinių medžiagų ar pavartoję alkoholio. Žinoma nustebinsime, nes bent 1 iš 3 jaunuolių atsakymas bus teigiamas. Psichotropinės medžiagos veikia žmogaus psichiką ir sukelia sveikatos bei elgesio sutrikimus. Tai ne vien narkotinės medžiagos, bet ir alkoholis, nikotinas, kai kurie receptiniai skausmą malšinantys vaistai ir kt. Visos šios medžiagos yra labai pavojingos jauniems žmonėms, kadangi gali neigiamai paveikti jų vystymosi raidą, psichologinę, socialinę ir fizinę būseną ir gerovę. Žinotina, kad labiausiai pažeidžiami yra socialinės rizikos grupės jaunuoliai ir tie, kurių tarpe yra vartojamos šios medžiagos. Besilankantis jaunimas atviroje erdvėje yra bent kartą per savo gyvenimą pabandęs vieną arba dvi iš išvardintų psichotropinių medžiagų. Besikalbant su jaunuoliais buvo išsiaiškinta, kad dažniausiai yra vartojamas alkoholis ir nikotinas. Atsakant į klausimą, kokia tai būtų priežastis, daugelis paminėjo, kad tai populiarumo siekis ir bandymas pritapti prie kitų, kitaip tariant noras susirasti draugų ir atrodyti „kietai“.

Europos Parlamentas paskelbė, kad 2022-ji metai - Europos jaunimo metai. Taigi didžiausias dėmesys buvo skiriamas jaunimui, siekiant atkreipti dėmesį į Lietuvos jaunimo politikos tikslus ir problemas. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas 2022 metais atliko papildomą tyrimą „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ duomenų analizę. Šios analizės pagrindinis tikslas buvo įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp Lietuvos jaunimo situaciją. Išsiaiškinti jaunimo nuostatas vartojimo atžvilgiu, taip pat ir požiūrį į jų vartojimą, prieinamumą ir prevencijos priemones. Žemiau pateiktoje lentelėje yra nurodyti duomenys surinkto tyrimo 2018 metais³⁰.

³⁰ Jaunimo reikalų agentūra, Tyrimai apie jaunimą, prieiga internetu: <https://jra.lt/dirbantiems/suzinok-daugiau/informacija-apie-jaunima/tyrimai-apie-jaunima>, [žiūrėta 2024-05-05].

5 pav. Psichoaktyvių medžiagų vartojimas. Narkotikų, tabako ir alkoholio departamentas (2018)

Tyrimo duomenys aiškiai nurodo, kad alkoholis užima pirmą vietą iš dažniausiai naudojamų psichotropinių medžiagų, kadangi tai yra lengviausiai prieinamas ir pigiausias variantas jaunimo tarpe. Antrą vietą užima nikotino turintys produktai. Šiomis dienomis yra ypač išpopuliarėjęs kaitinamasis tabakas ir elektrinės cigaretės, kurias galima labai lengvai įsigyti. Jos yra patrauklios ir tuo, kad jaunimas gali rinktis iš skirtingų skonių ir spalvų. Ypač 2024 metais nikotino vartojimas paauglių tarpe sukėlė daug diskusijų ir buvo bandoma ieškoti įvairiausių prevencijų užkirsti nikotino suvartojimą jaunimo tarpe. Peržiūrint narkotikų, tabako ir alkoholio departamento duomenis situacija vis tiek nesikeičia.

Dirbant su jaunimu susiduriu su šiomis problemomis, pokalbių pagalba bandoma išsiaiškinti ir pagrindines priežastis kodėl jaunuolis pradėjo vartoti tam tikras medžiagas, kaip jos jį veikia ir kaip jis jaustųsi jeigu jų nevartotų. Apibendrinant galima teigti, kad alkoholio ir psichotropinių medžiagų vartojimas jaunimo tarpe yra labai populiarus ir kasdieninis dalykas. Mano nuomone, nors ir yra daug prevenciją skatinančių reklamų ir būdų, veiksmingiausi būdai yra jaunimo įsitraukimas į įvairias skatinančias edukacines veiklas. Tiksliau tariant, jaunimo užimtumas ir bendravimas su juo.

Išanalizavus pagrindinius jaunimo probleminius klausimus, pasirinkau vieną iš sunkesnių – lytiškumo problematiką. Merginos ir vaikinai brendimo laikotarpiu susiduria su savo kūno pokyčiais ir kartais bijo apie tai kalbėtis ar net iškelti klausimus, kodėl viskas taip vyksta. Kūno pokyčiai ir lytiškumo tematika atsispindi daugelyje menininkų kūryboje, todėl platesniam aptarimui, įtraukiant ir pačius asmenis dalyvauti projekte, meno priemonių pagalba analizuoju būtent merginų krūtininių pokyčius brendimo laikotarpiu.

3. Lytiškumo klausimas menininkų kūryboje

Skirtingais meno istorijos raidos etapais žmogaus kūno vaizdavimo ir lytiškumo aspektai įgaudavo kiekvienam istoriniam stiliui būdingų bruožų. Šiandienos mene lytiškumo klausimai kaip niekad aktualūs ir skleidžiasi skirtingais temos aspektais ir raiškos būdais. Menininkai savo kūrinuose naudoja savo nuogo kūno atvaizdus. Lina Michelkevičė knygoje „Būti dalimi“ pabrėžia, kad menininko eksponavimas gali būti ir kūniškas ir simbolinis³¹. Tačiau iškarto kyla klausimas, kokių tikslų yra pabrėžiamas kūniškumas ir kokia yra autoriaus žinutė žiūrovui? Meno istorijos raidoje seksualumo vaizdavimas buvo žinomas nuo senovės civilizacijų laikų, kadangi galima buvo surasti seksualinio pobūdžio vaizdinius, kurie dažniausiai atspindėdavo dvasingumo ir vaisingumo ritualus, siekė išreikšti kultūrinius grožio ir dorybės idealus. Taigi, kaip pastebėjo Johnas Bergeris, „beveik visi porenėsanso Europos seksualiniai vaizdai yra priekiniai – tiesiogine ar metaforiškai – nes seksualinis veikėjas yra į jį žiūrintis žiūrovas-savininkas“³². Be to, Bergeris pažymi, kad moterų kūno plaukų atsisakymo taisyklė prisideda prie moteriško paklusnumo vaizdavimo, nes pašalina aistros ir fizinio troškimo užuominą, kurią sukelia plaukuotas augimas. Senovės Graikijos menininkai padarė labai didelę įtaką meno istorijoje, kadangi sukūrė žmogaus grožio proporcijų idealus. Graikų skulptoriai ieškojo idealo žmogaus kūno perteikimui, kuris tapo standartu vėlesniam figūros vaizdavimui. Tyrinėdami realius žmogaus kūnus ir atrinkdami jiems labiausiai patinkančius požymius, tokius kaip simetriški veido bruožai, lygi oda ir ypatingos kūno proporcijos, skulptoriai juos sujungė į vieną fizinio tobulumo idealą³³.

Šiuolaikiniame mene tobulų formų nebelieka, pabrėžiamas išskirtinumas, proporcijų nebuvimas, akcentuojami probleminiai klausimai, lytiškumas, kaip vienas iš tokių.

Lytiškumo tema ir nuogo kūno atvaizdavimas dažniausiai atsiskleidžia moterų menininkų kūryboje ir tai kartais yra traktuojama kaip feminizmo įtaka, nors daugelis menininkų su tuo ir nesutiktų. G. Radzevičiūtė pastebi, kad sovietmečiu kūrusių lietuvių menininkų minėjimas feministinio meno kontekste iki šių dienų lieka problematiškas: reflektuodamos savo kūrybą, autorės dažnai nelinkusios savęs sieti su moterų teisių aktyvizmu, vis dėlto, jų darbai įkvepia

³¹ Lina Michelkevičė „Būti dalimi“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2021, p. 205.

³² Tara Burk, Sexuality in art, prieiga internetu: <https://arthistoryteachingresources.org/lessons/sexuality-in-art/>, [žiūrėta 2024-04-17].

³³ Ten pat;

jaunosios kartos feministes³⁴. Nuogo kūno vaizdavimas nebėra toks tabu kaip sovietmečio Lietuvoje ir paskatina nagrinėti tokias teorijas kaip: socialines, sociopolitines, kultūrines, feministines, lyties sampratas. Seksualumu ir lytiškumu Lietuvoje pradėta labiau domėtis tik atgavus nepriklausomybę, XX a. 9 dešimtmečio pabaigoje – 10 deš. Pradžioje, kai Vakarų Europoje (Prancūzijoje, Vokietijoje, Lenkijoje ir kt.) ši tema jau buvo įsitvirtinusi.

Labiausiai mane inspiruojanti lietuvių menininkė yra Violeta Bubelytė. Jos išskirtinės fotografijos atskleidžia drąsą ir pasitikėjimą savimi ir savo kūnu. Gimusi 1956 metais ir augusi Lietuvoje, ji bandė įsitvirtinti fotografų tarpe, tačiau jai buvo labai sunku, kadangi dažniausiai fotografai buvo vyrai. Sovietmečiu parengusi parodą su savo autoaktų fotografijomis buvo kaltinama net pornografija. Kadangi jai buvo sudėtinga surasti pozuotojas, kurios galėtų apsinuoginti prieš objektyvą, menininkė nusprendė fotografuoti savo kūną. Ji netyrinėja ir nepabrėžia savo kūno, o nuotraukomis kuria personažus (6 pav.). Menininkės kūryba dažnai priskiriama prie feminizmo. Pasak fotografijos tyrėjos Agnės Narušytės, V. Bubelytės kūryboje atsiskleidžia savistabos, autobiografiškumo, tikrojo „aš“ ieškojimas vaizduoti moterį kaip mąstantį ir savarankišką žmogų, o ne bedvasį patrauklų kūną³⁵. Kiek vėliau ji jau buvo apleidusi savo kūrybinę veiklą, tačiau XXI amžiuje ji išliko prie savo įprasto kūrybos proceso. Žinoma, jos kūnas jau buvo pasikeitęs ir

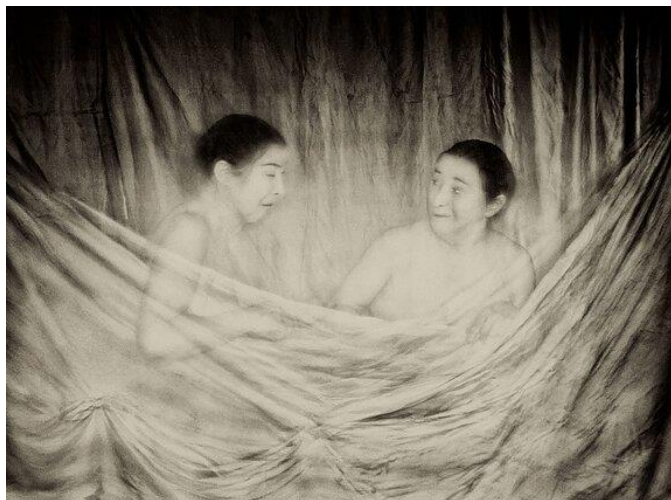
išvogtas raukšlių, tačiau naujos technologijos ir galimybės dirbti su įvairiausiomis kompiuterinėmis programomis leido jai įdomiau perteikti naujas jos kuriamas fotografijas.

6 pav. Violeta Bubelytė „Aktas – 4“, 1981.

³⁴Gabrielė Radzevičiūtė, Parodoje „Susitikimas - kurio nebuvo“ feministinio meno atgarsiai, 2023-01-19, prieiga internete: <https://mo.lt/tinklarastis/irasai/feministinis-menas-parodoje/>, [žiūrėta 2025-01-13].

³⁵Narušytė, Agnė, „Écriture féminine fotografijoje: Veronika Šleivyte ir Violeta Bubelytė“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2011, t. 62: *Moters savastis dailėje*, sud. Ramutė Rachlevičiūtė, p. 81–103.

Kaip ir aktuose, „Autoportretų“ serijoje Bubelytė apropriuoja klasikinės dailės paveiksluose matomų moterų pozas, tačiau perima tik jų estetinį pavidalą, o ne simbolines reikšmes. Tos pačios pozos – neatsitiktinumas. Menininkė nuo jaunystės žavėjosi renesanso tapyba, tad šiuos panašumus galima prirašyti „nesėkmingai“ kartotei. Menininkės kūryboje daug dėmesio skiriama įvairiems šydams, uždangoms ir skraistėms (7 pav.). Jos kūryba tapo žinoma ne vien tik Lietuvos mastu, tačiau ir užsienio. Violeta Bubelytė yra gavusi Lietuvos nacionalinę kultūros ir meno premiją už „drąsą ir autoironiją fotografiniuose monospektakliuose“, tačiau pabrėžia, kad savęs nepriskiria jokiai feminizmo rūšiai³⁶.

7 pav. Violeta Bubelytė „Apraudojimas“. 2019m.

Dažniausiai menininkės bando atvaizduoti savo kūriniais savo išgyvenimus, problemas su kuriomis jos susidūria. Lytiškumo aspektai išryškėja jų darbuose. Agnė Narušytė nagrinėdama V. Bubelytės kūrybą, pabrėžė - autorė atsargiai, iš tolo, žvilgteli į savo krūtis. Jos jaunatviškai gražios, bet viskas atrodo kitaip, kai vertini dabartinį savo kūną net būdama jauna³⁷. Kaip ir fotomenininkė V. Bubelytė pasitelkia savo kūną taip ir kita menininkė Lidia Pettit savo darbuose parodo kūno išskirtinumą. „Mano darbai – tai konfrontuojantis mano paties žvilgsnio į vidų vaizdavimas, verčiantis žiūrovą atsižvelgti į mano kūno ir proto realijas bei savo požiūrį į moterų kovas su seksualine prievarta, traumomis, kūno politika ir psichine sveikata. – Lidija Pettit³⁸. Daugiausia vaizduodama savo

³⁶Kristina Tamelytė, Nuo „komunalkės“ iki Nacionalinės premijos – fotomenininkė Bubelytė drąsina jaunas kūrėjas: savigaila yra kelias į pakalnę, 2024-01-21, prieiga internete:

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2175281/nuo-komunalkes-iki-nacionalines-premijos-fotomenininke-bubelyte-drasina-jaunas-kurejas-savigaila-yra-kelias-i-pakalne?srltid=AfmBOorbJzeYWp6IHc9Bqmp2tu8VPt1N1Wo2qTJoOOxxqgOoGJYj-Kj2>, [žiūrėta 2025-03-02].

³⁷ Violeta Bubelytė, Vis – a – vis, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2020.

³⁸ White cube, parodos pristatymas apie Lydia Pettit, 2022-01-28 iki 2022-08-03, prieiga internete: <https://www.whitecube.com/online-exhibitions/introductions-lydia-pettit>, [žiūrėta 2025-03-02].

apnuoginto kūno fragmentus nebijo nestandartinio požiūrio taško. Jos drobėse dažnai įvedama juodos spalvos materija dažų arba tekstilės pavidalu (8 pav.) . Jos reikšmė yra susijusi su emocinėmis bangomis, kaip depresija bei nežinomybės baimė kartais ramiai supanti arba negailestingai traukianti į save. Palaikanti ryšį tarp privatumo ir atvirumo Lidija Petit kviečia žiūrovą kalbėtis apie kūno politiką ir atrasti tai kas yra svarbiau ji ar jis.

8 pav. Lydia Pettit „A Willing Participant“ , 2021 m.

Analizuojant šiuolaikinį tekstilės meną galima išskirti keletą ryškių Lietuvos menininkių kuriančių nuogumo, feminizmo, lytiškumo temomis. Viena iš menininkių būtų Jūratė Kazakevičiūtė. Tekstilinė pasitelkianti moters įvaizdį kurdama autorine technika lėles skulptūras. Kūrinyje „Moteris skruzdė“ (9 pav.).-autorė kuria paraleles su „moteris – vergė“, kuri turi keturias rankas, tai tarsi moters ikona vaizduojanti, kad moteris gali nuveikti labai daug

darbų vienu metu ir jai reikia daugiau rankų šiems darbams nuveikti. Jos visi kūriniai sukurti pačios menininkės technika – lankstus vielos karkasas, figūra prikimšta ir vėliau aptraukta moteriškomis pėdkelnėmis.

9 pav. Jūratė Kazakevičiūtė. Moteris skruzdė. 2008 m.

Jūratė Kazakevičiūtė savo kūriniuose apnuogina savo kuriamus personažus suteigdama jiems kitokią lytiškumo prasmę, ironizuoja moteriško idealo sampratą. Lietuvos menininkė – tekstilininkė Laima Oržekauskienė analizuoja moters tapatumo, lyčių konfliktų, sakralumo klausimus. Jos kūriniuose skleidžiasi feminizmo idėjos. Laima Oržekauskienė yra sukūrusi

archatų ciklą (10 pav.)³⁹. Lietuvos meno kontekste šis ciklas yra įvardijamas kaip esminis lytiškumo problemizavimas ir „žvilgsnio galios“ pozicijos kvestionavimas. Menininkė pirmą

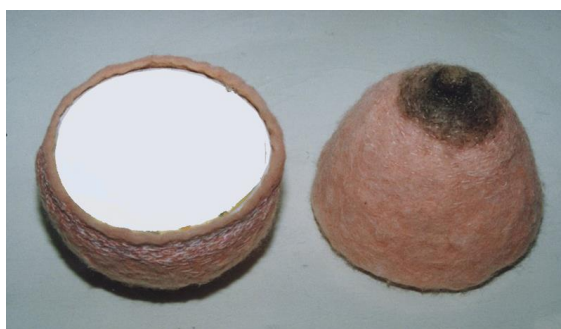

kartą Lietuvoje atvėrė lyčių reprezentaciją, savo unikalia audimo technika.

10 pav. Laima Oržekauskienė. Moterys archatos. Danutė, Lina, Violeta, Kristina. 2002-2005.

Kūriniai, atskleidžiantys moters kūno pokyčius ir „netobulą tobulumą“

Menininkės Eglės Gandos Bogdaniienės kūrinuose atsispindi lytiškumo, feminizmo sąsajos. Viena iš savo darbų ji atkuria moters krūtinę (11 pav.). Jos sukurtas darbas atspindi moters – motinystės tematiką. Taigi krūtinės kaip formos naudojimas tampa svarbia metafora. Nebijojimas jos rodyti, nusako tik tai, kad krūtinė yra neatsiejama moters kūno dalelė, kurios nereikia gėdintis ir ji atlieka labai svarbią motinystės, žindymo funkciją.

11 pav. Eglė Ganda Bogdaniienė, „Pirmasis puodelis“, 2000 m.

³⁹Virginija Vitkienė, Laima Oržekauskienė ir naujoji tekstilės karta, ActA Academiae Artium Vilnensis / 70, 2013, prieiga internete: https://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_70/Acta_70_08_V.vitkiene_115-139%20p.pdf, [žiūrėta 2025-01-06].

Kitame Autorės darbe „Tobulos formos“ (12 pav.), kuris buvo eksponuojamas MO muziejuje parodoje „Iš vidaus“ 2024 10 12 - 2025 08 31, atspindėjo moteriškos kūno dalys. Parodos pagrindinis tikslas buvo sujungti menotyrą ir psichologiją. Anot parodos kuratorių buvo pasitelktos šios dvi disciplinos, kurios skatina analizuoti meno kūrinius atkreipiant dėmesį į savianalizę. Daug diskusijų sulaukęs meno kūrinys vien dėl pačio pavadinimo. Kūrinyje vaizduojamos skirtingų spalvų, faktūrų, dydžių, apimties krūtinės ir moteriški lytiniai organai, kvestionuoja tobulumo sąvoką, nors pats pavadinimas ir kalba apie tobulybę, grožį. Menininkės paslėpta žinutė kalba apie tai, kad nors ir visos moters kūno dalys yra skirtingos, netobulos, nukarusios ir net susiraukšlėjusios, tačiau jos leidžia moterims pasijausti tobuloms ir nesigėdinti savo kūno.

12 pav. Eglė Ganda Bogdanienė „Tobulos formos“ 2000.

Viena iš prancūzų, amerikiečių menininkių Louis Bourgeois taip pat labai daug dėmesio skyrė lytiškumui ir pačiam nuogo kūno vaizdavimui. Autorė kuria dideles skulptūras ir instaliacijas. Autorė labiau yra priskiriama feministiniam menui, kadangi kaip pati autorė pasisakė, jos idėjos kūriniams gimė iš jos vaikystės ir gyvenimo. Vienas iš įsimintiniausių jos kūrinių yra „Fragile Goddess“ 1970 m. (13 pav.). Menininkė yra sukūrusi daug panašių kūrinių, kuriuose vaizduojamas torsas, be galūnių, taip pabrėžiant moters vaisingumą, o ant pečių iškilęs zondas – apsauga⁴⁰. Moters pavaizduotas kūnas, kuris reiškia trapumą, švelnumą, grožį. Šiuo kūriniu norima parodyti, kad skirtingos kūno formos yra savotiškai gražios, trapios ir, kad jas reikia mylėti.

⁴⁰ Robert Storr, Paulo Herkenhoff, Allan Schwartzman „Louise Bourgeois“ [leidimo vieta], 2003, p. 73-74.

Kalbant apie feministinį meną ryškų pėdsaką paliko žydų kilmės menininkė iš Lenkijos Alina

Szapocznikow (1926 – 1973)⁴¹. Nors ji savęs ir neapibūdino šiuo terminu, tačiau jos visi darbai kalba apie lytiškumą ir moteriškumą, apie moterų patirtus išgyvenimus tarpukariu ir po karo metu.

13 pav. Louis Bourgeois. „Fragile Goddess“, 1970.

Menininkės kūryboje atsispindi jos pačios žmogiškieji peizažai, kurie simbolizuoja pasitikėjimą seksualumu, kūnas yra susijaudinimo ir jausmingų fantazijų erdvė. Per išardytas kūno formas Alina Szapocznikow pristato savo kūną kaip fetišą, tuo pačiu erotizuojamą ir abejingą. Kūno tyrinėjimai suteikia žiūrovui prieštarigus troškimo ir baimės jausmus.

Menininkė pasitelkusi popmeno stilistiką, kartu su vėlyvuju tamsiuoju siurrealizmu, savo

kūriniuose naudojo skirtingas kūno dalis, kurios buvo pavaizduotos desertų dubenėliuose ir ant šviestuvų (14 pav).

A. Szapocznikow pavadino savo skulptūras „Nepatogiais objektais“. Retame pareiškimе apie savo kūrybą, padarytame 1972 m. kovą, ji rašė, kad sukūrė „objects maladroits“ (nepatogius objektus).

14 pav. Alina Szapocznikow „Dessert III“, 1971.

Autorė kūrybos pradžioje tyrinėjo „pusiausvyros, apimties, erdvės šešėlio ir šviesos“ problemas ir suprato, kad tai yra „sutrukdytas pašaukimas“. Savo brandų balsą ji atrado per savo kūno

⁴¹Charlotte Higgins, Body shock: the intense art and anguish of sculptor Alina Szapocznikow, 2017-10-06, prieiga internete: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/oct/06/human-landscapes-body-shock-the-art-and-anguish-of-sculptor-alina-szapocznikow>, [žiūrėta 2025-03-05].

atvaizdus, kuriais „bandau pataisyti trumpalaikes gyvenimo akimirkas, jo paradoksus ir absurdą“. „Pataisymas“, apie kurį ji žinojo, buvo pasmerktas, kūnas silpnas ir mirtingas.

Galėčiau teigti, jog moterys menininkės žymiai lengviau perteikia lytiškumo klausimus savo darbuose, kadangi jos dažniausiai pasitelkia savo kūną ir išgyvenimus kuriant meną.

Vyrų menininkų kūryboje lytiškumo tematika pasitaiko rečiau, tačiau yra interpretuojama kitais aspektais. Pavyzdžiui, Jamie McCartney, kurdamas "The Great Wall of Vagina" (15 pav.), atkreipia dėmesį į kūno pozityvumą ir moters kūno grožio standartus, siūlydamas alternatyvų požiūrį į moteriškumą.

Skulptorius iš Didžiosios Britanijos Jamie McCartney, kurio aistra yra figūratyvus menas išgvildeno lytiškumo problematiką pasitelkiant skirtingas moteris. Labiausiai jam patinka kurti sutelkiant dėmesį į žmogaus kūną ir moters figūros grožį. Jo darbai buvo eksponuojami Saatchi galerijoje Londone, Bruklino muziejuje Niujorke ir Grand Palais Paryžiuje.

Savo darbais jis tikisi panaikinti visus moteriškumo grožio tabu ir paskatinti moteris nebijoti išreikšti savo seksualumo.

15 pav. Jamie McCartney „Great wall of vagina“, 2011 metai.

Apibendrinant, lytiškumo klausimas mene yra itin svarbus ir nuolat kintantis reiškiny, kuris atsiskleidžia per skirtingas menines formas ir autorių intencijas. Istoriškai seksualumo vaizdavimas buvo neatsiejama meno dalis, siejama su dvasingumu, vaisingumu ir grožio idealais. Tačiau laikui bėgant, menininkai pradėjo vis atviriau nagrinėti lytiškumo sampratas, atsisakydami klasikinių proporcijų ir ieškodami naujų būdų perteikti nuogumą, moteriškumą ir vyriškumą.

Svarbu paminėti, kad lytiškumo tema ypač ryški moterų menininkių darbuose. Jos pasitelkia savo kūną kaip meninės raiškos priemonę, nagrinėdamos asmenines patirtis, socialinius stereotipus bei feministines idėjas. Violetos Bubelytės autoportretai ir Jūratės Kazakevičiūtės tekstiliniai darbai rodo, kad moters kūnas mene tampa ne tik estetinės, bet ir socialinės refleksijos objektu.

Šiuolaikiniame mene nuogo kūno vaizdavimas nebėra tabu, kaip buvo anksčiau. Lytiškumo analizė išsiplečia ne tik į asmeninius, bet ir į kultūrinius, sociopolitinius kontekstus. Tokie menininkai kaip Laima Oržekauskienė, Eglė Ganda Bogdanienė ir Alina Szapocznikow savo darbuose nagrinėja moters identitetą, jos vietą visuomenėje bei kūno suvokimo klausimus.

Vyrų menininkų kūryboje lytiškumo tematika pasitaiko rečiau, tačiau yra interpretuojama kitais aspektais. Pavyzdžiui, Jamie McCartney, kurdamas "The Great Wall of Vagina", atkreipia dėmesį į kūno pozityvumą ir moters kūno grožio standartus, siūlydamas alternatyvų požiūrį į moteriškumą.

Apskritai, lytiškumas mene yra plati ir daugiasluoksnė tema, kuri evoliucionuoja kartu su visuomenės požiūriu ir kultūroje vykstančiais pokyčiais. Menas tampa svarbia platforma, leidžiančia analizuoti, reflektuoti ir keisti nusistovėjusius lyčių stereotipus bei tabu, skatindamas atviras diskusijas apie kūną, identitetą ir seksualumą.

3. 1 Kūrybinio darbo vystymo eiga ir pristatymas

Savo kūrybinio darbo ieškojimus pradėjau labai lėtai, kadangi trūko daug informacijos apie grožio sąvoką, moteriškumą ir lytiškumą. Daug laiko praleidžiant darbe su jaunimu, man pavyko po truputį išsiaiškinti pagrindinius jaunimui rūpimus klausimus apie brendimo laikotarpį, apie tai kaip keičiasi jų kūnas ir su kokiomis baimėmis dažniausiai susiduria merginos ir vaikinai.

Kasdien bendraujant su merginomis išryškėjo, kad didžiausios jų baimės ir iššūkiai brendimo laikotarpiu iškyla pradėjus keistis krūtinei. Kai kurios bijojo aptarinėti savo pasikeitimus su tėvais ir draugėmis, todėl kreipėsi į mane kaip į vadovę ir patarėją. Su kiekviena diena įgavau merginų pasitikėjimą, todėl bendraujant tokiomis temomis (kaip patyčios dėl krūtinės dydžio, menstruacijų ir susižavėjimo vaikiniais) darėsi vis lengviau. Bendraujant su jaunimu išryškėjo,

kad merginos yra atviresnės kalbant apie lytiškumą nei vaikinai, todėl jaunos merginos tapo mano kūrybinio darbo centru. Daugelis menininkų naudodami savo kūną kaip pagrindinį objektą transliuoja įvairias skirtingas žinutes žiūrovui. Išnagrinėjusi keletą menininkų kūrybą (Eglė Ganda Bogdanienė, Alina Szapocznikow ir kt.), kurios pasitelkė būtent krūtinės motyvą, pastebėjau, kad dažniausiai jos parodo savo patirtus išgyvenimus – motinystę, ligą, patyčias. Mano skleidžiama žinia yra kitokia. Pagrindinis objektas yra jaunos merginos, kurios pereina iš

brendimo laikotarpio ir tampa moterimis. Mano nuomone tai yra ypač sunkus tarpsnis gyvenime emocine ir fiziologine prasme. Susitikimo metu pastebėjau, kad patyčias apie brendimo laikotarpį išgyvena labai daug merginų. Jų krūtinės didėja, pastebimi pirmieji spuogai ant veido ir atsiranda prakaito kvapas. Vienos iš merginų citata, kuriai 16 metų „Brendimas man prasidėjo anksti ir iki šiol man apie tai nemalonu kalbėti. Norėčiau, kad mano papai būtų didesni, gal tada visi nebekalbėtų, kad atrodau kaip berniukas ir nepravardžiuotų manęs „lenta“, mane labai sujaudino, norėjosi jai padėti išgyventi šias patyčias ir mokėti pamilti savo kūną. Kito susitikimo su merginomis metu paprašiau, kad jos

16 pav. Autorės darbai iš ciklo „Skirtingos“, 2024.

anonimiškai aprašytų savo situacijas ar problemas su kuriomis jos susidūrė kai pradėjo keistis jų krūtinės brendimo laikotarpiu. Anoniminiai savo krūtininių aprašymai leido labiau įsigilinti į jų išgyvenimus, teko surasti būdą, kuris parodytų visoms merginoms, kurios lankėsi atviroje erdvėje, kad kiekviena moters krūtinė yra skirtinga, todėl nereikia kreipti dėmesio į patyčias ar komentarus gaunamus iš aplinkinių žmonių.

Norint kuo giliau pasinerti į nagrinėjamą temą ir surasti asmeninį santykį su ja, teko pasidaryti savo pačios krūtinės gipsinę formą. Ji atskleidė, kad fiziologiniu požiūriu kiekvienas kūnas yra neproporcingas, tiek krūtinės gali skirtis savo dydžiu, taip ir ausys ar net akys (16 pav.) Dėka šio darbo atsivėrė didesnis temų spektras pokalbiams apie kūniškumą, kūno pasikeitimus brendimo laikotarpiu. Atviroje erdvėje besilankančioms merginoms buvo įdomu sužinoti darbo procesą ir galimybes pasidaryti pačioms įvairių kūno dalių gipsines formas namuose, jas po to dekoruojant įvairiomis tekstilinėmis skiautėmis ir dažais. Perskaičiusi visus merginų aprašymus, bandžiau ieškoti panašumų, skirtumų, įsigilinti į jų išgyvenimus ir patirtas nuoskaudas. Tuomet panaudojus skirtingas technikas ir medžiagiškumus buvo sukurtas arbų ciklas pavadinimu „Skirtingos“ (17 pav.), kuris vėliau pristatytas Vilniaus Dailės akademijoje tekstilės katedroje tarpinių peržiūrų metu. Šie darbai buvo tik eskiziniai variantai atliepiantys merginų citatas. Dėl darbų ciklo sulaukiau daug klausimų ir diskusijų, kodėl būtent tokie dydžiai ir medžiagos buvo pasirinktos, tačiau atsakymas yra labai paprastas – tai vizualizacija į kiekvienos merginos aprašytą situaciją - „Stoviu ir žiūriu į save veidrodyje: man patinka šitas vaizdas, man patinka, kad į mane žiūri su geiduliu, jie manęs trokšta.“ 22 metų merginos citata. Ši mergina turi auskarą, kuris jos manymu pabrėžia jos seksualumą.

17 pav. Autorės darbai iš ciklo „Skirtingos“, 2024.

Atkreipiant dėmesį į tai, kad buvo naudojamos skirtingos medžiagos ir krūtinų dydžiai, darbai pasakojo savo istoriją. Tiksliau tariant – merginų istorijas, problemas, išgyvenimus, su kuriomis jos buvo susidūrusios brendimo ir ne tik laikotarpiu. Šie darbai mane įkvėpė analizuoti brendimo pasikeitimą merginų tarpe, atsižvelgiant į vieną pagrindinę kūno detalę – krūtinę. Lytiškumo klausimai atsispindėjo ir menininkės Lauros Stasiulytės darbe „Iš panelių gyvenimo“, apgintas Vilniaus dailės akademijos Medijų katedroje 2001 metais⁴². Pati autorė nurodė, kad surinkusi medžiagą iš populiaraus žurnalo „Panelė“, kuriame paauglės klausinėjo įvairių klausimų susijusių su lytiškumu ginekologės, pastebėjo, kad jaunimui labai stokojo lytinio švietimo. Šiuo savo darbu pasakė: „kaip surežisuota moralė susikerta su naujai atrastu augančio jaunimo pasauliu, kuriam orientacija ar „pagalba“ teikiama galbūt tik per populiariąją žiniasklaidą“. Analizuojant merginų pasakojimus apie jas kamuojančias problemas ir išgyvenimus, kūrybinio proceso metu kilo idėja įamžinti kelių merginų nuotraukas. Kai kurios merginos labai drovėjosi atsistoti prieš objektyvą, bet pamačiusios, kad nuotraukose nėra naudojamas veidas, tik viena kūno dalis – labiau atsipalaidavo prieš objektyvą. Dideliame formate atspausdintos krūtinės išsiskyrė savo skirtingumu ir unikalumu. Ne vien tik dydžiu, forma, tačiau ir kūno spalva ir faktūra. Vienos iš merginų citata: „Neįsivaizdavau, kad mano papai gali atrodyti tokie įdomiai deformuoti ir skirtingo dydžio“. Buvau įkvėpta lenkų menininkės Natalia LL, kuri instaliacijose ir fotografijų cikluose (18 pav.) nuosekliai pasakoja savo pačios istoriją, naudojo savo kūną, tyrė

feministinius įvaizdžius, komplikuočius socialinius kontekstus ir tapatybės klausimus⁴³. Pastebėjau, kad ir mano darytos merginų fotografijos liečia merginų tapatybės ir individualumo klausimus.

18 pav. Natalia LL, „Vartotojiškas menas“ (Consumer art), 1972 m.

⁴² Laura Stasiulytė, 2021m., prieiga internetu: <https://www.laurastasiulyte.com/chill-pill>, [žiūrėta 2025-04-04].

⁴³ White Ducky, Natalia LL, 2007-2025, prieiga internetu: <https://nataliall.com/en/the-70s/>, [žiūrėta 2025-04-05].

Krūtų fotografijose atsispindi individualumas ir išskirtinumas, todėl siekiau sukurti apjungiantį objektą, kuris tiktų visoms merginoms ir moterims. Pasitelkiant porceliano medžiagą,

suformavau liemenėlę, kuri atspindi kiekvieną merginą, kaip patogumo (kadangi krūtinės skiriasi dydžiais), elegancijos, pasitikėjimo (išryškinant tobulas linijas ir proporcijas) ir apsaugos (psichologinės apsaugos nuo aplinkinių komentarų apie netobulumą) simbolį (19 pav.).

19 pav. . Monika Liogė, darbų ciklas „Skirtingos“, 2025 m.

Trečioji ekspozicijos dalis susideda iš įvairiausių dydžių ir formų keramikinių krūtinių atliejų. Siekiant kuo detaliau atvaizduoti įvairius dydžius ir formas buvo pasirinkta *Colorobia* baltas molis ir porcelianas, leidžiantis subtiliai perteikti visus organinės formos niuansus. Noras kuo tiksliau atvaizduoti tikras krūtines, mano ieškojimai prasidėjo nuo tekstilinės raiškos ir įvairių medžiagų, tačiau daryti tekstiliniai bandymai neatliepė detalaus realizmo. Buvo bandyta lipdymo technika bei gipso atliejos nuimtos nuo silikono. Išanalizavus rezultatus, visgi pastebėta, jog lipdymas iš molio tik imituoja formas ir nėra pakankamai paveiki raiška. Dirbant su gipso atliejomis buvo pasiektas labiau vykęs rezultatas, tačiau iškilo kūrinio svorio ir jo eksponavimo problematiškumo niuansai. Kiek vėliau buvo surastas optimaliausias sprendimas ir atrasta keramikos technika, naudojant krūtinės formos atspaudas gipse, kuris leido panaudoti porceliano ir balto molio formas („štampus“). Šiam darbui buvo išpaustos į gipsą skirtingų merginų krūtinės. Bandant ieškoti analogų tarp menininkų, kurie dirbo keramikos technika, didžiulį įspūdį paliko menininkės Elizabeth Dychter kūryba. Jos transliuojama žinutė apie krūtinės vėžį, kuriuo

pati susirgo – Motinos krūtinė pilna gyvenimo, absoliutaus grožio Renesanse, seksuali iškirptė 90-aisiais galėtų tapti blogiausiu jos košmaru. Gyvenimas ir mirtis, grožis ir dekadansas, pradžia ir pabaiga... visa tai vienoje krūtyje⁴⁴. Jos darbe buvo naudojama ta pati porcelianinė krūtinė, tik skyrėsi piešiniai ant jų, kurie įkūnijo skirtingas žinutes (viena iš aštuonių moterų serganti krūtinės vėžiu, Mona Liza kaip motinos akys, kurios tave saugo ir pan.). Taigi keramikos ir porceliano technika ir mano kūrinio atžvilgiu buvo pasirinkta tikslingai, norint atskleisti maksimalų formų autentiškumą, tikrumą, kuomet išryškinami visi odos nelygumai, spuogeliai, raukšlės ir t.t. Toks realistinis vaizdavimas pasirinktas siekiant kuo paveiklesnio įspūdžio žiūrovui.

Ketvirtoji ekspozicijos dalis – merginų, besilankančių atviroje erdvėje, citatos. Iš viso buvo pasirinkta 11 citatų, kuriose jaunuolės anonimiškai aprašė savo patirtis ir jausmus, kaip jos jautėsi žiūrėdamos į savo krūtinę, su kokiais sunkumais ar patyčiomis susidūrė. Šios citatos pabrėžia kiekvienos iš merginos išgyvenimus, požiūrį, jos tampa dar vienu šio kūrinio suvokimo segmentu.

Meninio objekto „Skirtingos“ sukūrimas yra kolektyvinis menas. Pasak Linos Michalkevičės kolektyviškumas apibrėžia kūrybinį santykį tarp grupės žmonių, iš esmės lygiavertiškai dalyvaujančių kūrinio sumanyje, gamyboje ir įgyvendinime. Ši šiuolaikinio meno tendencija ir terminas labiausiai tiktų ilgalaikiams menininkų kolektyvams, kur sąlyginis anonimiškumas bent teoriškai garantuoja lygiavertį dalyvavimą visame kūrybiniame procese⁴⁵. Todėl tikslingai pasirinkau įtraukti keletą merginų savo darbuose, kuriuos dalinai yra šio kūrinio bendrakūrėjos ir dalyvės.

20 pav. Monika Liogė, darbų ciklas „Skirtingos“, 2025 m.

⁴⁴ Elizabeth Dychter – Tetas (Breasts), 2012–2019, prieiga internete:

<https://www.ceramicsnow.org/artworks/elizabeth-dychter-tetas-breasts-2012-2019/>, [žiūrėta 2025-02-16].

⁴⁵ Lina Michelkevičė „Būti dalimi“ Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2021m, psl. 33-34

Apibendrinant, šio kūrybinio darbo „Skirtingos“ (2025) esmė – atskleisti jaunų merginų brendimo patirčių sudėtingumą per kūniškumo, savęs priėmimo ir lytiškumo temas. Pagrindinis dėmesys skiriamas krūtinės – kaip vieno iš ryškiausių fiziologinių pokyčių brendimo metu – analizei, jos suvokimui ir visuomenės primestiams lūkesčiams. Dirbdama su jaunimu pastebėjau, jog merginos dažnai jaučiasi nejaukiai kalbėdamos apie kūno pokyčius, ypač susijusius su krūtine. Dėl baimės būti nesuprastoms ar išjuoktoms, jos vengia šių temų šeimoje ar draugų rate. Merginų pasakojimai – nuo asmeninių kompleksų iki socialinio spaudimo – tapo esmine kūrybinio darbo ašimi. Analizuodama tiek merginų pasakojimus, tiek menininkų (pvz., Eglės Ganda Bogdanienės, Alinos Szapocznikow, Elizabeth Dychter) kūrybą, ieškojau būdų, kaip vaizdinėmis priemonėmis perteikti šią intymią, bet universalią temą. Kūrybinis procesas apėmė gipsines formų liejimo technikas, tekstilės eksperimentus, fotografiją bei porceliano objektų kūrimą. Sukurtas ciklas „Skirtingos“ – tai ne tik meninė refleksija, bet ir kolektyvinis projektas, kuriame kiekviena mergina prisidėjo savo pasakojimu ar net kūno atspaudu.

Fotografijose, keramikinėse krūtinėse, citatose ir porcelianinėje liemenėlėje atsispindi individualumas, moteriško kūno įvairovė, trapumas ir stiprybė vienu metu. Šie objektai tampa tyliais liudininkais merginų istorijų – nuo savo gėdos iki priėmimo ir pasididžiavimo. Darbe taip pat išryškinama, kad kiekvienas kūnas yra unikalus, o normatyviniai grožio standartai – žalingi ir ribojantys. Galiausiai, šis projektas kviečia kalbėtis, dalintis, išgirsti. Jis tampa ne tik meno kūrinium, bet ir socialine iniciatyva, skatinančia jautresnę ir atviresnę požiūrį į paauglių merginų brendimo procesą, jų patirtis ir emocinį pasaulį.

Išvados

1. Nagrinėjant Lietuvos atviras erdves ir centrus išryškėjo labai aktuali tema, tai, kad jaunimui yra būtinos šios erdvės, kuriose jie gali laisvai praleisti laiką. Ne visi jaunuoliai gali lankyti įvairius popamokinius būrelius, kurie kasmet brangsta ar net yra privatūs, todėl šios erdvės jiems suteikia galimybę nemokamai praleisti turiningą laiką draugų ir bendraamžių tarpe. Jaunimo atviros erdvės yra svarbi jaunimo politikos dalis, kurios tikslas – sudaryti sąlygas jauniems žmonėms ugdyti savo asmenines ir socialines kompetencijas, motyvuoti juos dalyvauti visuomeninėje veikloje bei pasirengti darbo rinkai. Lietuvos jaunimo atviros erdvės veikia tiek miestuose, tiek mažesniuose miesteliuose bei kaimuose, užtikrinant jaunimui vietą, kurioje jie gali praleisti laisvalaikį, ugdyti savo gebėjimus ir megzti socialinius ryšius. Šiose erdvėse dirbantys kvalifikuoti jaunimo darbuotojai atlieka svarbų vaidmenį: jie ne tik organizuoja veiklas, bet ir teikia emocinę bei psichologinę paramą, skatindami jaunimo saviraišką ir iniciatyvas. Atvirose jaunimo erdvėse yra taikomi neformaliojo ugdymo metodai, leidžiantys jaunuoliams patirti visuminį asmenybės ugdymą, be konkurencinės įtampos, skatinant bendradarbiavimą ir saviraišką. Vilniaus mieste veikiantys neformaliojo jaunimo ugdymo centrai parodė, kad ši sistema yra veiksminga, nes didėja lankomumas, o jaunimas vis aktyviau dalyvauja siūlomose veiklose. Vienas iš svarbiausių iššūkių, su kuriais susiduriama jaunimo atvirose erdvėse, yra jaunuolių individualūs sunkumai bei psichologiniai išgyvenimai, kuriuos darbuotojai sprendžia ne tik teikdami emocinės paramos paslaugas, bet ir pasitelkdami menines bei kitokias saviraiškos priemones. Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo atviros erdvės Lietuvoje yra reikalingos ir efektyviai prisideda prie jaunimo saviraiškos, ugdymosi ir integracijos į visuomenę, o jų veiklų plėtra ir tobulinimas turėtų išlikti prioritetu jaunimo politikos srityje.
2. Paauglystės laikotarpis yra vienas sudėtingiausių žmogaus gyvenimo etapų, kuriam būdingi tiek emociniai, tiek fiziologiniai, tiek socialiniai išgyvenimai. Hormonų kaita, kūno pokyčiai bei socialinės adaptacijos problemos gali sukelti kompleksus, nesaugumo jausmą ir net depresijas. Atvirose jaunimo erdvėse ir centruose jaunuoliai dažniausiai ieško pagalbos sprendžiant lytiškumo, smurto, patyčių, depresijos, savižudybių rizikos bei psichotropinių medžiagų piktnaudžiavimo klausimus. Tokios erdvės suteikia

anonimiškumo jausmą, kas skatina atviresnį bendravimą ir problemų nagrinėjimą. Lytiškumo samprata šiuolaikinėje visuomenėje yra iškreipta ir ne visada teisingai suvokiama. Lytinio tapatumo paieškos, identiteto formavimasis, informacijos stoka ir visuomenės spaudimas neretai sukelia jaunuoliams sumaištį ir nesaugumo jausmą. Lytinis ugdymas, lytinis švietimas ir lytinis auklėjimas yra esminiai veiksniai, padedantys formuoti sveiką jauno žmogaus požiūrį į save ir aplinką. Tačiau mokyklose teikiamos informacijos jaunuoliams dažnai nepakanka, todėl jie ieško atsakymų interneto erdvėse ar tarp draugų. Atvirose jaunimo erdvėse pastebima tendencija, kad jaunuolių lankomumas kasmet didėja, o tai rodo, jog tokios vietos tampa vis svarbesnės paaugliams, ieškantiems pagalbos ir atsakymų į jiems svarbius klausimus. Vadovų mokymai ir bendradarbiavimas su sveikatos kabinetais, psichologais bei kitomis pagalbos institucijomis yra itin svarbūs siekiant suteikti kuo kokybiškesnę ir veiksmingesnę pagalbą jaunimui. Apibendrinant galima teigti, kad tinkamas ugdymas, saugios erdvės ir profesionalų pagalba yra pagrindiniai elementai, padedantys paaugliams įveikti sunkumus, susijusius su lytiškumu, emociniais bei socialiniais išgyvenimais. Tėvų, pedagogų ir specialistų bendradarbiavimas gali turėti didelę įtaką sveikai jaunuolio raidai ir saviraiškai.

3. Smurtas ir patyčios tarp jaunimo yra itin aktuali problema, su kuria susiduria šiuolaikinė visuomenė. Daugeliu atvejų smurto aukos yra linkusios tylėti ir nesikreipti pagalbos, nes bijo susidurti su visuomenės neigiamu požiūriu arba nesupratimu. Lietuvoje, nors ir yra sukurtos pagalbos linijos ir specialios erdvės, skirtos pagalbai jaunuoliams, vis dar labai dažnai smurtą patiriantys jaunuoliai nesikreipia dėl pagalbos, todėl tikroji smurto apimtis gali būti net didesnė nei pateikiama statistikoje. Ypač didelį pavojų kelia psichologinis smurtas, kuris dažnai būna neįvertintas ir sunkiai pastebimas. Taip pat pastebima, kad vaikų, ypač jaunesnio amžiaus, šeimose, kur trūksta finansinių ir socialinių išteklių, dažniau pasitaiko fizinio smurto atvejų. Seksualinis smurtas dažniausiai veikia merginas, kurios yra labiau pažeidžiamos šio tipo smurto. Nepaisant to, kad smurto ir patyčių atvejų tik daugėja, yra svarbu, kad visuomenė ir institucijos imtųsi efektyvesnių priemonių. Jaunimo pagalbos centrai ir edukaciniai užsiėmimai yra svarbus žingsnis, siekiant padėti jaunuoliams išspręsti šias problemas ir suteikti jiems galimybę atskleisti savo patirtį bei ieškoti pagalbos. Svarbu ne tik teikti pagalbą, bet ir ugdyti visuomenės jautrumą ir supratimą apie smurto ir patyčių žalą, kad jaunuoliai galėtų jaustis saugūs ir užtikrinti,

jog nebus ignoruojami. Visų pirma, būtina stiprinti prevencines priemones ir ugdyti sveikus emocinius bei socialinius įgūdžius jaunimo tarpe, kad jie galėtų tinkamai atpažinti ir reaguoti į smurtą, o visuomenė galėtų aktyviau prisidėti prie šios problemos sprendimo.

4. Depresijos paplitimas ir poveikis paaugliams: Paauglystė yra sudėtingas laikotarpis, kai jaunuoliai susiduria su daugybe psichologinių, emocinių ir socialinių iššūkių. Depresija paauglystėje dažnai pasireiškia dirglumu, pykčiu, priešišku, motyvacijos stoka ir mintimis apie savižudybę. Tai yra viena iš dažniausių psichikos sveikatos sutrikimų šioje amžiaus grupėje, ypač tarp merginų. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, bent vienas iš keturių jaunuolių gyvenime patiria depresiją. Savižudybės yra viena iš trijų pagrindinių mirties priežasčių jaunuolių tarpe. Lietuvoje savižudybių situacija ir toliau kelia nerimą, o depresija kaip jos priežastis, reikalauja ypač didelio dėmesio. Šios problemos negali būti ignoruojamos, nes jos gali turėti ilgalaikių pasekmių gyvenimui, jei laiku nesuteikiama pagalba. Psichotropinių medžiagų, tokių kaip alkoholis, nikotinas ir narkotikai, vartojimas yra paplitęs paauglių tarpe ir gali turėti neigiamų pasekmių jų psichinei ir fizinei sveikatai. Ypač populiarėja elektrinės cigaretės ir kaitinamasis tabakas. Jauni žmonės dažnai pradeda vartoti šias medžiagas dėl noro pritapti prie grupės, įgyti populiarumą tarp bendraamžių. Prevencinės priemonės turėtų būti orientuotos į jaunimo užimtumą, bendravimą bei edukacines veiklas, kad būtų mažinama rizika. Pagrindinė priemonė, siekiant sumažinti psichikos sveikatos problemas ir rizikingą elgesį, yra aktyvus jaunimo užimtumas. Apibendrinant, paauglių psichikos sveikatos problemos, įskaitant depresiją ir savižudybių riziką, yra rimtas iššūkis, reikalaujantis visapusiško požiūrio ir ilgalaikių prevencinių priemonių. Efektyviausi sprendimo būdai – jaunimo užimtumo skatinimas, emocinė parama ir tinkamų pagalbos sistemų kūrimas.
5. Kadangi šios problematikos susijusios su lytiškumu ir kūniškumu yra labai aktualios ir menininkų tarpe ir vis dažniau galima pamatyti ir susipažinti su įvairias meno kūriniais, buvo nagrinėta viena iš svarbesnių problematikų – lytiškumas. Lietuvoje menininkų nebuvo daug, kurie kūrė lytiškumo tematika, tačiau jau XXI amžiuje ši tema yra labai aktuali ir įdomi, todėl vis daugėja įvairių sričių menininkų, kurie nebijo nagrinėti ir

iškelia į viešumą lytiškumo grožį ir svarbą. Taip pat lytiškumą galima tapatinti su feminizmu, nors daugelis kūrėjų ir nepriskiria savęs prie feminizmo judėjimo.

6. Apibendrinant užsienio menininkų kūrybą, feminizmo ir lytiškumo temos yra labai aktualios. Ypač jos išryškėjo po antrojo pasaulinio karo, kai moterys menininkės, Alina Szapochnikow ir Louise Bourgeois, galėjo labiau atsiskleisti ir eksperimentuoti. Šios kūrėjos lytiškumo problemą sprendė per aktualius ir svarbius meno istorijos kūrinius. Šių dviejų menininkių keliai susijungė, kadangi jos abi kūrė lytiškumo tema, tačiau jautėsi ir konkurencija. Sprendžiant iš visos jų abiejų kūrybos, galima pastebėti didelių panašumų. Mano nuomone lytiškumo tema yra labai aktuali ypač tarp moterų menininkių, kurios nori pabrėžti, kad moters kūnas yra gražus ir nereikia jo slėpti ir bijoti kitų nuomonės.

Knygos, straipsniai, darbų leidiniai

1. Daudaravičienė, V. (2001). *Lytinis ugdymas ar lytinis švietimas?* Pedagogika, 49, 43–53.
2. Higgins, Charlotte. *Body shock: the intense art and anguish of sculptor Alina Szapocznikow*, 2017-10-06, prieiga internete: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/oct/06/human-landscapes-body-shock-the-art-and-anguish-of-sculptor-alina-szapocznikow>, [žiūrėta 2025-03-05].
3. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Agora.
4. Michelkevičė, Lina. „Būti dalimi“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2021, p. 205.
5. Michelkevičė, Lina. „Būti dalimi“ Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2021m, psl. 33–34.
6. Miller, Beverly L. *Gender Identity: Disorders, Developmental Perspectives and Social Implications*, 2014.
7. Narbekovas, A., Obelenienė, B., Pukelis, K. (2008). *Lytiškumo ugdymo etika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
8. Narušytė, Agnė. „Écriture feminine fotografijoje: Veronika Šleivytė ir Violeta Bubelytė“, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, Vilnius, 2011, t. 62: Moters savastis dailėje, sud. Ramutė Rachlevičiūtė, p. 81–103.
9. Petrėnaitė, Daiva. *Lytinio identiteto samprata ir jos problematika šiuolaikinėje teisėje* 2016-10-30, prieiga internetu: <https://www.ateitis.net/lt/temos/1161/>, [žiūrėta 2025-01-30].
10. Radzevičiūtė, Gabrielė. *Parodoje „Susitikimas – kurio nebuvo“ feministinio meno atgarsiai*, 2023-01-19, prieiga internete: <https://mo.lt/tinklarastis/irasai/feministinis-menas-parodoje/>, [žiūrėta 2025-01-13].
11. Skiotytė, Inga. *Lytiškumo ugdymas, kaip socioedukacinė problema: vertinamasis požiūris* [magistro darbas], Šiauliai, 2013, prieiga internetu: https://www.lvb.lt/discovery/fulldisplay?docid=alma9912937522008451&context=L&vid=370LABT_NETWORK:ELABA_UNION&lang=lt..., [žiūrėta 2025-01-15].
12. Stasiulytė, Laura, 2021m., prieiga internetu: <https://www.laurastasiulyte.com/chill-pill>, [žiūrėta 2025-04-04].
13. Storr, Robert, Paulo Herkenhoff, Allan Schwartzman. *Louise Bourgeois* [leidimo vieta], 2003, p. 73–74.
14. Tamelytė, Kristina. *Nuo „komunalkės“ iki Nacionalinės premijos – fotomenininkė Bubelytė drąsina jaunas kūrėjas: savigaila yra kelias į pakalnę*, 2024-01-21, prieiga internete: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2175281/...>, [žiūrėta 2025-03-02].

15. Ustilaitė, S. (2008). *Lytiškumo ugdymas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
16. Vitkienė, Virginija, Laima Ožerkauskienė. *Naujoji tekstilės karta*, Acta Academiae Artium Vilnensis 70, 2013, straipsnis iš „„Asmenybė ir laikas Kauno meno istorijoje“, prieiga internete: https://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_70/Acta_70_08_V.vitkiene_115-139%20p.pdf. [žiūrėta 2025-01-06].

INTERNETINIAI ŠALTINIAI IR DOKUMENTAI

1. Europos valdovų taryba, Europos sąjungos taryba. *Psichikos sveikata*, prieiga internetu: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/mental-health/>, [žiūrėta 2024-03-26].
2. Giniotaitė, Akvilė. *Ne-nutylėtas lytiškumo ugdymas*, disertacija 2024-12-18, prieiga internetu: <https://www.fsf.vu.lt/>... , [žiūrėta 2025-01-30].
3. Jaunimo reikalų agentūra, projektų viešinimo gairės, prieiga internetu: <https://jra.lt/dirbantiems/dalyvauk/>... , [žiūrėta 2024-04-15].
4. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. *Atviri jaunimo centrai ir atviros jaunimo erdvės*, prieiga internetu: <https://old.jrd.lt/finansavimo-konkursai-organizacijoms/>... , [žiūrėta 2025-02-08].
5. Aleknavičė, Karolina. Domantė Platukytė. *Sproginėjančios įtampos ir baimė: per metus 4400 vaikų kreipėsi dėl suicidinių minčių*, in: LRT.lt, 2024-06-13, prieiga internetu: <https://www.lrt.lt/>... , [žiūrėta 2025-05-05].
6. Tavo sveikata. *Depresijos sindromas – kas tai yra?*, prieiga internetu: <https://tavo sveikata.info/tag/kas-yra-endogenine-depresija/> , [žiūrėta 2024-03-26].
7. UNICEF. *Metinė ataskaita*, 2020, prieiga internetu: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Report-Card-16-Worlds-of-Influence-child-wellbeing.pdf> , [žiūrėta 2024-04-01].
8. Violeta Bubelytė. *Vis – a – vis*. Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2020.
9. White Cube. *Parodos pristatymas apie Lydia Pettit*, 2022-01-28 iki 2022-08-03, prieiga internete: <https://www.whitecube.com/online-exhibitions/introductions-lydia-pettit> , [žiūrėta 2025-03-02].
10. White Ducky. *Natalia LL*, 2007–2025, prieiga internetu: <https://nataliall.com/en/the-70s/> , [žiūrėta 2025-04-05].
11. Europos šalių jaunimo politika: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/lithuania/47-youth-work-to-foster-social-inclusion>

12. Lietuvos švietimas – 2004 (archyvas):
https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/kiti/archyvas/Lietuvos_svietimas-2004.pdf
13. Tara Burk. *Sexuality in art*, prieiga internetu:
<https://arthistoryteachingresources.org/lessons/sexuality-in-art/> , [žiūrėta 2024-04-17].
14. Varanavičienė, L. *Maištingi paaugliai: 3 didžiausios problemos ir jų sprendimai*, in: *Delfi*, 2016-03-10, prieiga internete: <https://www.delfi.lt/>... , [žiūrėta 2024-10-12].
15. Elizabeth Dychter – *Tetas (Breasts)*, 2012–2019,
<https://www.ceramicsnow.org/artworks/elizabeth-dychter-tetas-breasts-2012-2019/>

Nuotraukų šaltiniai

- 1 pav. Lietuvos atvirieji jaunimo centrai ir atvirosios jaunimo erdvės. 2021m.
- 2 pav. Moksleiviai patiriantys smurtą. Lietuvos moksleivių sąjunga. 2018 m.
- 3 pav. Smurto rūšys. Lietuvos moksleivių sąjunga. 2018 m.
- 4 pav. Statistikos departamento duomenys. 2020 m.
- 5 pav. Psichoaktyvių medžiagų vartojimas. Narkotikų, tabako ir alkoholio departamentas. 2018 m.
- 6 pav. Violeta Bubelytė „Aktas – 4“, 1981.
- 7 pav. Violeta Bubelytė „Apraudojimas“, 2019m.
- 8 pav. Lydia Pettit „A Willing Participant“, 2021 m.
- 9 pav. Jūratė Kazakevičiūtė „Moteris skruzdė“, 2008 m.
- 10 pav. Laima Oržekauskienė. Moterys archatos. Danutė, Lina, Violeta, Kristina, 2002-2005 m.
- 11 pav. Eglė Ganda Bogdanienė „Pirmasis puodelis“, 2000 m.
- 12 pav. Eglė Ganda Bogdanienė „Tobulos formos“, 2000 m.
- 13 pav. Louis Bourgeois. „Fragile Goddess“, 1970 m.

14 pav. Alina Szapocznikow „Dessert III“, 1971 m.

15 pav. Jamie McCartney „Great wall of vagina“, 2011 m.

16 pav. Monika Liogė, gipsinė atlieja, 2024 m.

17 pav. Monika Liogė, darbų ciklas „Skirtingos“, 2024 m.

18 pav. Natalia LL, „Vartotojiškas menas“ (Consumer art), 1972 m.

19 pav. Monika Liogė, darbų ciklas „Skirtingos“, 2025 m.

20 pav. Monika Liogė, darbų ciklas „Skirtingos“, 2024 m.

Priedai

Anoniminiai pokalbiai su merginomis apie krūtines:

„Grįžusi namo iš mokyklos užsidariau savo kambarį ir pasislėpiau po kaldra. Vis verkiau ir klausiau savęs kodėl mano krūtinė tokia didelė, kada visi nustos į mane žiūrėti kaip į kokią pabaisą?...“

14 metų

„Nekenčiu savo kūno, o ypač savo PAPŲ! Noriu pasikeisti, noriu, kad jų nebeliktų...“

17 metų

„Stoviu ir žiūriu į save veidrodyje: man patinka šitas vaizdas, man patinka, kad į mane žiūri su geiduliu, jie manęs trokšta.“

22 metai

„Aš suprantu, kad jau nebesu tokia jauna ir patraukli. Mano kūnas pasikeitė ypač po gimdymo. Mano krūtinė nebėra putli ir standi, ji tapo nukarusi ir beformė. Tačiau vienintelis guodžiantis dalykas yra tai, kad turiu mylintį vyrą ir sveiką vaiką.“

25 metai

„Brendimas man prasidėjo anksti ir iki šiol man apie tai nemalonu kalbėti. Norėčiau, kad mano papai būtų didesni, gal tada visi nebekalbėtų, kad atrodau kaip berniukas ir nepravardžiuotų manęs „lenta“.

16 metų

„Suprantu, kad visos moterys yra skirtingos, kaip ir jų išvaizda. Niekada nesigėdijau savo krūtinės, gal dėl to, kad neturėjau jokių patyčių mokyklos laikais. Ar norėčiau patobulinti savo išvaizdą? Nemanau, aš ir taip esu sau graži.“

27 metai

„Aš esu balerina, todėl nesusidūriau su jokiais sunkumais brendimo laikotarpiu. Mano krūtinė yra nedidelė, bet man tai tinka, kadangi šokti netrukdo.“

20 metų

„Man nemalonu kalbėtis tokia tema, kadangi tai yra labai asmeniška. Mano patirtis buvo skausminga, nes nežinojau kas vyksta su mano kūnu ir kodėl visad skaudėdavo krūtinę ypač

prieš mėnesines. Be to labai nepatikdavo aplinkinių žvilgsniai, nes atrodydavo, kad su manim kažkas yra ne taip...”

17 metų

„Po pirmo gimdymo, kadangi žindžiau savo vaikelį, krūtinė labai susitraukė ir atsirado strijų. Man pradėjo nebepatikti mano kūnas. Tačiau dabar kai jau vaikas paaugęs, nebegalvoju apie savo krūtinę taip blogai. Reikia mokėti priimti visus kūno pokyčius ir pamilti save iš naujo.“

29 metai

„Mano papai per dideli, nemėgstu aš jų. Jie man trukdo susirasti tinkamų drabužių ypač suknelių, o apie kitas veiklas, kaip pavyzdžiui bėgiojimas, išvis patylėsiu. Taip pat kenčia ir mano nugara, nes kiekviena vakarą jaučiu nuovargį ir skausmą.“

25 metai

„Paauglystėje visada norėjau gražios krūtinės, tačiau mano – neaugo. Bent jau man taip atrodė. Visada pavydėjau merginoms kurios galėdavo puoštis gražiomis liemenėlėmis ir kad jos sulaukdavo dėmesio iš berniukų. Jaučiausi kitokia, atstumta ir negraži.“

23 metai

„Mano papai maži ir jie neauga. Nežinau kodėl... Ką man daryti, kad jie padidėtų? Kiekvieną dieną apžiūrinėju save, bet niekas nesikeičia... Noriu atrodyti graži.“

16 metų

„Visi žiūri į mane. Mėgstu rengtis ekstravagantiškai ir ypač išryškinti savo krūtinę, todėl renkuosi palaidines su gilia iškirpte. Tegul ir žiūri, nes mano krūtinė graži ir didelė.“

18 metų

